

אחדות

XXXIII. ÉVFOLYAM, 182. SZÁM • 2024. DECEMBER • 500 Ft
5785. KISZLÉV • כסלו תשפ"ה • ב"ה

egység

ירחון יהדות הונגריה

MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG

HANUKKA:

fényárral úztuk el a sötétséget
Fotóriport a hanukai ünnepekről

Egy meggyilkolt sliách

SZÁZ ÚJ KÜLDETÉS

Zsidók az arab világban egykor és ma

PERCEK TÁNCA:

Női hősök és változó történelmi helyzet

BERECZ PÉTER Junior Prima-díjas rendezővel Szenes Hannáról szóló filmjéről beszélgettünk

KEDVES OLVASÓ!

Az emberek gyakran elfelejtik, hogy a pillanat, amiben élnek, a valóság, amit tapasztalnak nem öröktől fogva való és állandó. Nem egy abszolút igazság, ami előzmények és következmények nélkül, mégis kőbe vésve áll, megdermedve térben és időben.

Az életünk adott pillanatához évezredek történelme vezetett és akár évezredek történelme is követheti. Döntések milliárdjai, események végeláthatatlan sora alakította azt a valóságot, amit élünk, amit ismerünk. Azok pedig, akik ezt figyelmen kívül hagyják, még véletlenül sem fogják a helyes következtéseket levonni a környezetük eseményeiből és az égvilágon semmit nem fognak megérteni abból, ami körülöttük és velük történik.

A fekete csadorba és terrorizmusba burkolt arab világ egykor sokszínű volt, tele hatalmas, tekintélyes és étellel teli zsidó közösségekkel. Ezeknek a megismerése, szokásaik megőrzése nem csak gazdag zsidó múltunk megértéséhez vezet, de segítségével jobban megérthetjük a jelen történéseit és helyzetét.

Világunkban hiába áll rendelkezésünkre minden létező információ, az emberek mégis gyakrabban hisznek a készen összeállított, könnyen emészthető, hangzatos hazugságoknak, mint a megalapozott, feltárt, körüljárt igazságoknak. Éppen ezért (is) fontosak a zsidó történelem fordulópontjait rögzítő ünnepek, melyeknek története megőrzi az adott kor egy szeletét, a kulturális örökséget, az ősök életét és tanulságával utat mutat a jelen számára.

A zsidóság olyan, mint egy kaleidoszkóp: a rendelkezésre álló közös múltból, hagyományokból és szabályokból minden közösség egy kicsit más képet állított össze. Hatott rájuk a befogadó (vagy épp elutasító) többségi társadalom, az éghajlat, a látható, tapintható, ízlelhető környezet. Más ízek, más dallamok kísérik ugyanazt a történetet. Érdemes belepillantani, belekóstolni: ismeretlenül is ismerős világokat tárhatunk föl általuk.

Steiner Zsófia
főszerkesztő

Előfizetés:
www.fizetes.zsido.com

Újságunk korábbi lapszámait a
www.zsido.com/egység
oldalon találja meg
elektronikus formában.

További információért hívja
a **06 1 268 0183**-as telefonszámot.

SMÚZ

- 2 A zsidóság kaleidoszkópja
Steiner Zsófia főszerkesztő
4 Hírek

A REBBE SZAVA

- 5 A köztéri gyertyagyújtások precedense

HOHMECOLÓ

- 6 Egy meggyilkolt sliách – száz új küldetés
Chana Deutsch
8 8 TÉNY, amit az Egyesült Arab Emírátságok zsidó közösségéről tudni kell
9 Jád löAchim: hanukakor a lelkekben is fellobban a láng
Naftali Deutsch
10 Kik (voltak) a szír zsidók?
Naftali Deutsch
12 Jom háplétim: a menekültek napja
Chana Deutsch

- 14 Fényárral úztuk el a sötétséget – képriport a hanukai ünnepekről
Liebman Flóra

JIDDISKÁJT

- 16 Mikor, ki, hányszor?
Hanukai gyertyagyújtás kisokos
Oberlander Báruch

JUDAPEST ANNO

- 18 Százéves hanukai idővonal
Így ünnepeltek elődeink 1924-ben Pesten
Cseh Viktor

KILE

- 22 Elguruló gombok, elhallgatott múltak
A Káva színház *Kárpótlás* című darabján jártunk
Steiner Zsófia
24 Dráma és feloldozás a Tóra árnyékában
Wallenstein Róbert
26 Percek tánca
Női hősök és változó történelmi helyzet Berecz Péter új filmjében
Steiner Zsófia

ÉCESZGÉBER

- 28 Csurka antiszemita volt. Érdekel ez ma valakit?
Köves Slomó

MISPÓHE

- 32 Miért gyújtanak plusz egy gyertyát az aleppói zsidók?
Dénes Anna
34 Hanuka Szibériában
Dénes Anna

BORÍTÓ

Hanukai gyertyagyújtás a Nyugati téren

Fotó: Demecs Zsolt

egység

MAGAZIN

Kiadja a Chábád Lubavits – Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány
Achdut magazine is published by Chabad-Lubavitch
The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károly krt. 20.
Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
E-mail: egyseg@zsido.com
Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:
Oberlander Báruch rabbi

FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES:
Cseh Viktor

ROVATVEZETŐK:
Dénes Anna, Cseh Viktor

OLVASÓSZERKESZTŐ: Molnár Zsófia

MŰVÉSZETI VEZETŐ: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
ISSN 1588-0346 (on-line)

A kiadvány szent szövegek részleteit és magyarázatait tartalmazza.
Kérjük, ne dobja el!

6. oldal

Egy meggyilkolt sliách – száz új küldetés

„A Rebbe azt tanította, hogy amikor a gonoszok félelmet terjesztenek, akkor az egyetlen lehetséges válasz a pozitív és határozott cselekvés.”

22. oldal

Elguruló gombok, elhallgatott múltak

„Lenyűgöző, hogy a fiatalok milyen apróságokat figyelnek meg és hogy milyen élesen látják a saját világukat, többek között a közösségi média torzító hatását, a generációk közötti feszültségeket vagy az erkölcsi dilemmák rétegeit.”

28. oldal

Csurka antiszemita volt. Érdekel ez ma valakit?

„Van itt valami, amire egy sok szempontból kiváló képességekkel megáldott, de mégiscsak virtigli antiszemita rehabilitációjának csendes, már-már erőtlen kísérlete világított rá félreérthetetlenül.”

Haszid esküvő a balatoni menekülttáborban

A balatonőszödi *Machne Chábád* menekülttábor az EMIH és az Ukrajnai Zsidó Hitközségek Szövetsége közös szervezésében és Magyarország Kormánya jóvoltából kezdte meg a működését, miután Oroszország megtámadta Ukrajnát. Azóta a tábor már több ezer Ukrajnából és Izraelből menekült zsidónak nyújtott hosszabb-rövidebb ideig menedéket.

Nemrég egy különleges alkalomból gyűltek össze a tábor lakói: *Andrej* és *Daniella Rozman* esküvőjére.

A fiatal pár az oroszok által megszállt Bergyanszkból menekült Magyarországra, ahol a balatonőszödi zsidó menekülttáborban találtak menedéket, akkor még egy kisgyermekkel. Nemrég – immár kétgyermekes szülőkként – a zsidó vallás törvényei szerint is megerősítették szövetségüket egy igazi haszid esküvő keretében. A *Machne Chábád* első esküvőjét *Köves Slomó* rabbi vezette.

Életeket oltott ki, most fényt terjeszt: rakétákból hanukia

Rakétákból készítettek hanukiát Izraelben: a rendőrség tűzszerészei alakították az Izrael lakosaira sötétséget hozó rakéták darabjait hanukai menórává. Olyan rakéták darabjait használták fel, melyek emberéleteket oltottak ki, sötétséget és pusztulást hozva, most pedig – átalakítva és megújulva – a remény fényét terjesztik. A felhasznált elemek közt vannak annak a rakétának a darabjai is, mely *Madzsdal Samsz*, észak-izraeli drúz faluban oltotta ki tizenkét focizó gyermek életét, valamint azoké is, amelyek egy sfárámi tanár és egy *Kirját Smoná-i* pár életét vették el. A menórát különböző észak-izraeli településeken gyűjtötták meg rendőrtisztek, katonák, gyászoló családok és ki-telepített izraeliek.

Közjogi méltóságok és politikusok köszöntötték a hanukát

Orbán Viktor miniszterelnök *Köves Slomó* vezető rabbinak és a hazai zsidóságnak címzett levelében kiemelte, hogy ezekben a napokban, amikor „a háború és a terror árnyéka is rávetül a világra, akkor fontos igazán, hogy találjunk időt a megállásra, a fölfelé, befelé és egymásra figyelésre, vagyis: az ünnepre”. A miniszterelnök hozzátette, hogy megelégedéssel tölti el, hogy Magyarország ma a nyugalom és a biztonság szigetét jelenti Európában, és mindent meg fog tenni annak érdekében, hogy ez így is maradjon.

Dr. Sulyok Tamás köztársasági elnök Facebook-oldalán üzent hanuka alkalmából: „Ma kezdődik a Hanuka, a Fény Ünnepe. Égjen a csodás olaj nyolc napig! *Chag sameach!*” – kívánta.

Karácsony Gergely, Budapest főpolgármestere szintén a Facebook-oldalán kívánt boldog hanukát Budapest és Magyarország zsidó közösségeinek. „A fény végül mindig legyőzi a sötétséget, a hit a reménytelenséget és a kiábrándultságot – így lehet talán legtömöbben összefoglalni hanuka üzenetét. Azt hiszem, erre az üzenetre ma mindannyiunknak nagyobb szüksége van, mint valaha” – írta a főpolgármester.

A köztéri gyertyagyújtások precedense

A köztéri gyertyagyújtások mára az egész világon bevett szokásnak számítanak és nincs olyan magára valamit is adó zsidó szervezet, amelyik legalább egy este ne gyújtana hanukai lángokat valamilyen nyilvános helyen. Azt azonban talán kevesen tudják, hogy ez a Rebbe, Menáchem Mendel Schneerson rabbi kezdeményezése volt – és kezdetben nem aratott osztatlan sikert. Mint amennyi minden másban, ebben is bebizonyosodott, hogy a Rebbének igaza volt, és újítása kiállta az idő próbáját.

Isten kegyelméből
5742. chesván 25. (1981. november 22.)
Brooklyn, N.Y.
L.E. Jaffe, Esq.
777 Terrace Avenue
Hasbrouck Heights, N.J. 07604

Üdvözlét és áldás!

Nem kétséges, hogy megkapta a telefonon küldött üzenetemet, válaszként november 18-án kelt levelére, melyben egy hanukai menóra felállításáról írt Teaneck egyik közterületén. Most írásban is megismétlem röviden, hogy nyoma maradjon.

A téma általában véve nem új, alkotmányossági vizsgálatot vagy társadalmi párbeszédet igénylő felvetés. Korábban már alaposan mérlegelték és elsőprő támogatást kapott. Ennek köszönhetően állítottak fel egy hatalmas hanukai menórát egy manhattani közterületen, New Yorkban, az Egyesült Államok legnagyobb városában, ahogy a nemzet fővárosában, Washingtonban és az amerikai függetlenség szülővárosában, Philadelphiában is. Az ország számtalan városában látható hanukai menóra.

Az Egyesült Államokban tehát már régóta pozitív színben látják a köztéri hanukai menórák felállítását, mert az

emberi szellem egyetemes szabadságának, a zsarnokság és az elnyomás alól való felszabadulásának és a jó a rossz felett aratott totális győzelmének üzenetét hirdeti, hiszen „egy kis fény nagy sötétséget képes elűzni”. A hanukai gyertyagyújtás az emberiség ezen alapvető, az amerikaiak túlnyomó többsége számára is fontos céljait és értékeit fejezi ki szemmel látható módon.

Sőt, olyan lelkesedés övezte a közterületeken tartott hanukai gyertyagyújtásokat, hogy Washingtonban az Egyesült Államok elnöke is megtisztelte jelenlétével, máshol pedig a legmagasabb rangú önkormányzati és állami tisztségviselők, illetve egyéb rangos személyek jelentek meg személyesen.

Ügyvédként nyilván jól tudja, hogy a precedensnek milyen ereje van a bíróságokon, különösen, ha az adott dolog többször is megismétlődött már. A nyilvános helyszíneken felállított hanukai menórák pedig már megszokott látványosságnak számítanak, hiszen általában nagy médiafigyelemben részesülnek.

Személyes közbenjárását az ügyben nagyra értékeljük.

Megbecsüléssel és áldással,

M. Schneerson

CVI KOGAN RABBI

Egy meggyilkolt sliách

SZÁZ ÚJ KÜLDETÉS

CHANA DEUTSCH *írása*

2024. november 21-én, csütörtökön eltűnt az Egyesült Arab Emírségekben szolgáló Chábád-küldött, Cvi Kogan rabbi. Miután a rabbi nem jelent meg az előre megbeszélt találkozókra, és telefonján is elérhetetlen volt, felesége rosszat sejtve jelezte a helyi Chábád-központ biztonsági főnökének a helyzetet. Ő azonnal értesítette az illetékes hatóságokat, és hamarosan megindult a hajsza.

Cvi Kogan rabbi élete és halála

A nyomozás – mint ismeretes – napokon belül szomorú eredménnyel zárult: megtalálták a rabbi holttestét. A rabbit feltehetőleg iráni hátterű, üzbég nemzetiségű síita muszlim terroristák rabolták el és bár az eredeti tervek szerint Ománba hurcolták volna túszként, végül elrablása napján meggyilkolták. Holttestét egy autóban hagyták, ők pedig elmenekültek. A merénylőket később Törökországban fogták el és az Emírátságokba szállították, ahol akár halálbüntetés is várhat rájuk.

Az izraeli-moldovai kettős állampolgársággal rendelkező fiatal – alig 28 éves – rabbi, Cvi Kogan 2020 óta szolgált az Emírátságok főrabbiaként, Levi Duchman oldalán, részt vett az Öböl-menti államok első zsidó oktatási intézményének megalapításában, és nagy szerepet vállalt abban, hogy a térségben elérhetővé váljon a kóser élelmiszer. Kóser élelmiszereket áruló boltját képes volt késő éjjel is kinyitni, ha egy zsidónak kóser termékre volt szüksége. „Teli volt energiával”, „fényt hozott magával”, „energiája ragadós volt” és „bármivel pillanatok alatt képes volt barátságot kötni” – emlékeztek rá barátai. Kogan rabbi 2022-ben kötött házasságot, és ettől fogva felesége,

Rivki is az Emírátságok béli zsidó élet megteremtésén dolgozott. A rabbit Jeruzsálemben, az Olajfák-hegyén található temetőben helyezték végső nyugalomra.

„Cvi Kogan meggyilkolása aljas terrorcselekmény. Izrael Állama mindent megtesz annak érdekében, hogy az elkövetőket bíróság elé állítsa” – állt az izraeli Külügyminisztériumnak a holttest megtalálásának hírére kiadott állásfoglalásában.

A Chábád küldöttek szent munkát végeznek

Mindössze néhány órával az után, hogy a meggyilkolt Cvi Kogan rabbi holttestét megtalálták az Egyesült Arab Emírségekben, Dávid Jozsef, Izrael szfárádi főrabbija az áldott emlékü Lubavicsi Rebbe világszerte tevékenykedő küldötteihez fordult videóüzenetével: „A világ minden Chábád-küldöttjéhez szólok. Sajnos rettenetes gyászban és mély fájdalomban vagyunk Cvi Kogan rabbi – az Örökkévaló torolja meg kiontott vérével – meggyilkolása miatt. Kogan rabbi Izraelért adta az életét” – kezdte szavait. „A Chábád küldöttei a világ minden táján szent munkát végeznek. Nekik köszönhetően emberek ezrei esznek kósert. Sok helyen nem elérhető a

kóser étel, és ők mentik meg az izraelieket attól, hogy tréflit egyenek. Zsidóságot visznek a világ minden pontjára. Isten szavát viszik, tevékenységük dicséretre méltó” – mondta, majd egyenesen a küldöttekhez fordult: „Ne csüggedjete! Legyetek erősek és bátrak, folytassátok szent munkátokat. Közelről ismerem szent tevékenységeket és tisztában vagyok annak kiterjedtségével. A Chábád-küldöttek nagyszerű munkája, melynek keretein belül Tórát tanítanak és Isten Nevét hirdetik mindenütt, páratlan a maga nemében. Folytassátok küldetésüket Isten segítségével, és Isten megvéd titeket minden bajtól és bánattól. Az Örökkévaló védelmez titeket Izrael népének gyűlöli ellen, és abban az érdemben lesz részetek, hogy nyilvánosan megszentelhetitek Isten Nevét, hogy terjeszthetitek a Tórát és növelhetitek a szentséget Izrael gyermekei között. Ámen, így legyen” – zárta szavait a rabbi.

A zsidó világot és benne természetesen a lubavicsi hászidokat mélyen megrázta a szörnyű eset. Kogan rabbi emlékére és lelkének emelkedésére napokon belül számos új kezdeményezés született.

Reménnyé változó gyász

A rabbi meggyilkolása nyomán az idei Kinus Hashluchim, vagyis a Chábád küldötteinek éves gyűlése egyik fő témája a Chábád-központok és világ különböző pontjain működő küldöttek biztonsága volt. A találkozóra csupán néhány nappal a gyilkossággal végződött emberrablás után került sor, így érthető, hogy minden eddiginél szigorúbb biztonsági előírások voltak érvényben a helyszínen. A gyűlést évente egyszer tartják New Yorkban, a kiszlív hónap kezdetét megelőző szombaton, és mintegy hatezer sliách vesz rajta részt. Eredetileg két téma feldolgozását tervezték, ezek egyike az Izraelben folyó háború volt, a másik pedig a micva-kampányok meghirdetésének 50. évfordulója. Az események fényében a témakörök a biztonság tematikájával, illetve a Kogan rabbira való emlékezéssel bővültek.

A Chábád Kogan rabbira emlékező, új kezdeményezései közé tartozik egy 50 millió dolláros (19,5 milliárd Ft) beruházással felépülő, új, nők számára alapított egyetem, mely lehetőséget nyújt a zsidó hallgatók számára, hogy biztonságos, antiszemizmustól mentes intézményben tanuljanak ma, amikor a legnevesebb amerikai egyetemeken is kockázatos a zsidó identitás felvállalása. „Ez a kezdeményezés lehetőséget biztosít annak a sokezernyi, felsőoktatási intézménybe vágyó zsidó hallgatónak, akik nem éreznék magukat biztonságban más egyetemeken és főiskolákon, továbbá enyhíteni fogja a tanárhányt a zsidó iskolákban. Ez a főiskola igen fontos szerepet tölt majd be a zsidó élet fenntartásában az elkövetkező nemzedékekben” – mondta Chana Gorowitz, dékán. „Az intézmény segít a Kogan rabbi tragikus halála feltett érzett gyászunkat reménnyé változtatni, mert az általa is képviselt értékeket közvetíti a világ zsidó közösségei felé” – tette hozzá Abraham Shemtov rabbi, az Agudas Chasidei Chabad szervezet elnöke.

A Chábád főhadiszállásán azt is bejelentették, hogy a gyilkosságra száz új Chábád-központ lesz a válaszuk világszerte. A döntést a hétnapos gyászidőszak, a siva után jelen-

tette be Mendy Kotlarsky rabbi, a Küldöttek Nemzetközi Konferenciájának és a Küldöttek Alapjának igazgatója. „A Rebbe azt tanította, hogy amikor a gonoszok félelmet terjesztenek, akkor az egyetlen lehetséges válasz a pozitív és határozott cselekvés. Azzal, hogy közel és távol új központokat nyitunk, megtiszteljük Kogan rabbi emlékét és teljesítjük a Rebbe vízióját, mely szerint a fájdalmat tetté kell változtatni”.

A Kushner család adománya

Jared Kushner Donald Trump újra megválasztott amerikai elnök veje és az Ábrahám-egyezmények egyik legfőbb mozgatórugója egymillió dollárt adományozott Kogan rabbi meggyilkolását követően az Egyesült Arab Emírségekben működő Chábád-központoknak, egyben ígéretet tett arra, hogy mindent megtesz a béke elérése és az Abu Dhabiban élő zsidó közösség megerősítése érdekében. „Ivankát és engem is rendkívül elszomorított Kogan rabbi kegyetlen meggyilkolása. A rabbi azért dolgozott, hogy történelmi hidakat emeljen az Emírségekben a zsidók és a muszlimok között. Sikeres munkája – partnerségben az Emirátusok merész és pozitív célokkal rendelkező kormányzatával – ragyogó világgosságot hozott a világba... Az Egyesült Arab Emirátusokban különféle hitű és hátterű emberek élnek együtt kölcsönös megértésben és tiszteletben. Ivanka és én egymillió dollárt adományozunk az Emirátusokban működő Chábádnak, és megkettőzzük az erőfeszítéseinket, melyek a zsidó közösséggel és az ország vezetésével közösen arra irányulnak, hogy ellenálló és pezsgő zsidó közösséget építsünk fel Abu Dhabiban és Dubaiban. Szívesen látunk másokat is, akik csatlakozni szeretnének az erőfeszítéseinkhez” – jelentette ki, majd így folytatta: „Izraelt és a zsidó népet állandóan bünbakká teszik, ez azonban senkinek nem válik hasznára, kivéve azokat a tehetségtelen vezetőket, akik gyűlölettel palástolják saját hiányosságaikat... Mindazoknak, akiknek a célja a történelmi szakadékok elmélyítése, tudnia kell, hogy erőfeszítéseik csak megerősítik a zsidó közösséget azon tevékenységében, hogy gazdagítsák a társadalmakat, melyek tisztelnék és befogadnak minket. A történelem megmutatta, hogy azok, akik befogadják a zsidó népet, jól járnak, ám azoknak, akik üldözik a zsidókat, végül látványos bukás lesz az osztályrészük. Vegyük fel a fonalat ott, ahol Kogan rabbi félbehagyta, és folytassuk a munkáját, hogy a tolerancia, a hídépítés és a kölcsönös haszon új magasságokba emelkedhessen az Egyesült Arab Emírségekben” – zárta a szavait Kushner.

Tragédia után felívelés

A Hamász tavalyi támadása után kitört háború következtében jelentősen mecsappant az Emirátusokba látogató izraeli és zsidó turisták száma, s a Kogan rabbi elleni merénylet is sokakban felvetette a kérdést, hogy van-e jövője a helyi zsidó közösségnek. Duchman rabbi azonban határozottan kijelentette, hogy sem ő, sem munkatársai nem rettentek meg és a jövőben csak még nagyobb elszántsággal dolgoznak majd, hogy a Kogan rabbi által is elültetett magok szárba szökkenjenek és a közösség fejlődése egy pillanatra se álljon meg.

8 TÉNY, amit az Egyesült Arab Emirátusok zsidó közösségéről tudni kell

1.

Minden egy jom kipuri imával kezdődött

A Chábád jesivanövendékei már közel tizenöt éve vannak jelen az Emirátusokban, s az ő közreműködésükkel tartották meg az első zsidó istentiszteletet 2010 jom kipurján. Levi Duchman, az ország főrabbija 2014-ben kezdett a helyi közösséggel foglalkozni, majd végleg letelepült az Emirátusokban. Ő volt az első rabbi, aki hivatalos kinevezést kapott az uralkodótól.

Az Ábrahám-egyezmény

A 2020 szeptemberében aláírt Ábrahám-egyezmény keretében Az Egyesült Arab Emirátusok és Izrael diplomáciai kapcsolatot létesített egymással. Az egyezményt számos gazdasági és kulturális megállapodás követte, továbbá megindult az izraeli turisták áradata Dubaiba és Abu Dhabiba. Duchman rabbi és munkatársai felkészülten várták a zsidó turistákat és üzletembereket, és azóta is gondoskodnak fizikai és lelki szükségleteikről egyaránt.

2.

3.

Világraszóló esküvő

Duchman rabbi két évvel ezelőtti frigyre lépése Belgiumból érkezett menyasszonyával, Lea Hadaddal az Emirátusok valaha volt legnagyobb zsidó rendezvényeként vonult be a közösség történelmébe. Az esküvőn 1500 vendég vett részt, köztük az ország számos előkelősége és vezetője. A rendezvényt Abu Dhabiban, a Hilton Yas Island Hotelben tartották. A menüt a szálloda neves séfje állította össze, a kóserságról a Duchman rabbi által alapított emirátusi kóser felügyelet gondoskodott.

Kóser minden mennyiségben

Az első kóser vágásra 2017-ben került sor az Emirátusokban, mely ma már saját, nemzetközileg elfogadott kósersági felügyelettel rendelkezik, mely az EAKC (Emirates Agency for Kosher Certification) nevet viseli. Az országban több kóser étterem és egy kóser élelmiszerbolt működik, melyet az áldott emlékü Kogan rabbi vezetett.

4.

5.

Tánját nyomtattak és helyzetek el a Mohamed bin Rasid Könyvtárban

Nem sokkal azután, hogy az impozáns, másfél millió kötetnek otthont adó nemzeti könyvtár 2022-ben megnyitotta kapuit, a zsidó közösség kinyomtatta a Tánja, a Chábád filozófia alapkönyvének díszpéldányát és az intézménynek ajándékozta.

Mentőakció Jemenben

2020-ban Abu Dhabi koronahercege, Mohamed bin Zajed al-Nahjan sejk, összefogva Oroszország főrabbiójával, Berl Lazar rabbival, kimentett egy Jemenben ragadt idős zsidó házaspárt. Mivel Jemenben véres polgárháború dúl, szükség volt az uralkodó közbenjárására, aki még állampolgárságot is adott az Emirátusokba menekített házaspárnak.

6.

7.

Menóra a magasban

A világ legmagasabb felhőkarcolója, a Burj Khalifa az Emirátusok egyik legfőbb turisztalátványossága, ahol néhány éve már a hanukai fények is fellobbannak. A 3,6 méter magas hanukia persze eltörpül a 830 méterre nyújtózó épületben, de reményt sugárzó fénye messzire ellátszik.

Abu Dhabi új Tórája

2021-ben Naftali Bennett, a zsidó állam akkori miniszterelnöke hivatalos látogatást tett az Emirátusokban, melynek során természetesen felkereste az Abu Dhabiban működő hitközséget is, ahol néhány betűt rótt az közösség új tóratekercsébe, melyet a város egyik luxusszállodájában kezdtek el írni ünnepélyes körülmények között.

8.

A chabad.org írása alapján

JÁD LÖÁCHIM: hanukakor a lelkekben is fellobban a láng

NAFTALI DEUTSCH *írása*

Ahogy a múlt századi zsidó gondolkodás egyik legnagyobbja, Ávrám Ficchák Kook rabbi tanította: „Ha lélek ragyog, még a legsötétebb égbolt is kellemesen fénylik”. Ennek tudatában szervezett az elveszett zsidó lelkek után kutató Jád LöÁchim alapítvány tizenkét hanukai programot Izrael-szerte.

A Jeruzsálemben, Haifában és Rison Lecionban tartott rendezvényeken összesen háromszáz olyan nő jelent meg, akik arab falvakból vagy misszionáriusok karmai közül menekültek meg a Jád LöÁchim segítségével. A vendégeket két neves rebecen, Orít Szalamon és Jona Nusbacher fogadta, akik hanuka spirituális üzenetéről és az ahhoz való személyes kapcsolódás lehetőségeiről, illetve az ünnep gyakorlati szabályairól tanítottak.

Hanuka központi témája, a sötét-séggel való küzdelem a fény növelése által, különösen aktuális ebben az évben, amikor északról és délről egyaránt számtalan csapás sújtotta Izraelt. A résztvevők hálát adtak Istennek, hogy még a háború kitörése előtt kiléphetek az arab társadalomból, hiszen a Cáhál, az izraeli hadsereg korábbi akciói során mindig megnövekedett erőszakkal kellett szembenézniük. A hosszúra nyúlt háború minden bizonnyal az ő szenvedéseiket is megsokszorozta volna.

A Jád LöÁchim vezetője, Smuel Lifschitz rabbi a Rison Lecionban tartott rendezvényen szólt az egybegyűltekhez. Hangsúlyozta, hogy a zsidó nép folytonosságának biztosítása minden egyes zsidó személyes feladata. Amikor otthon, illetve az iskolában átadjuk gyermekeinknek az ősi zsidó értékeket, azzal Izrael népének továbbéléséről gondoskodunk. A most meggyújtott apró

lángokból keletkezik majd egy nagy világosságot gyűjtő, hatalmas fáklya.

„Hanuka nem más, mint a zsidó identitás ünnepe. A makabeusok vallási háborút vívtak és a zsidóság fennmaradásáért küzdöttek. Nélkülük megszűnt volna Izrael népe.”

„A legfontosabb feladatunk a zsidó lányok nevelése során, hogy megerősítsük az identitásukat és felhívjuk a figyelmüket a zsidó nép továbbélésében játszott központi szerepükre.”

„A csoda egy nő által és a nők általános áldozatvállalásának köszönhetően történhetett meg” – mondta Szuri Kostlitz, a rendezvény egyik szervezője.

Kifejeztem misszionáriusok által megtévesztett zsidóknak tartottak hanukai ünnepséget Asdodban, Haifán, Nof HáGálilban, Netanjában és Rámát Gánban. Ezekon a programokon olyan izraeliek vettek részt, akik valamilyen szekta csapdjába kerültek, illetve jelen voltak olyan, Ukrajnából menekült zsidó lányok, akiket a háborús káoszt kihasználó hittérítők tévesztettek meg.

A nyilvános rendezvények mellett a Jád LöÁchim képviselői kétszáz otthonba is ellátogattak, hogy hanukai egységcsomagokat ossza-

nak szét. Így jutottak el egy 101 éves holokauszt túlélőhöz, aki a háború után katolizált és egy jeruzsálemi kolostorban élt. Az aktivisták hanukiát és gyertyákat vittek neki és együtt lobbantották fel az ünnepi fényeket. Chanoch Gechtman rabbi, a Jád LöÁchim misszionáriusokat figyelő munkatársa így számolt be a különleges eseményről: „Nagyon örültünk, hogy végül úgy döntött: elhagyja a kolostort és a kereszténységet is. Nem kérdéses, hogy a kolostor sötétjében meggyújtott hanukai fények sokat segítettek abban, hogy megkezdje az utat, mely visszavezeti ősei hitéhez. Isten segítségével a kis lángokból hamarosan nagy fény támad, mely fellobbantja a lelkében szunnyadó isteni szikrát és visszatér Izrael Istenéhez”.

A szervezet egyik vezetője így foglalta össze a hanukai akciósorozatot: „A legfiatalabb résztvevő négyéves volt, ő a beduinok lakta Ráhátban született és édesanyjával együtt kétéves korában menekült el onnan. A legidősebb pedig egy 101 éves zsidó asszony.

Biztosak vagyunk benne, hogy az ünnep alatt a lelkekben lángra lobbantott szikrák hamarosan messze sugározzák majd a zsidó hit fényét, amit őseink nemzedékről nemzedékre adtak tovább”.

KIK (voltak) a szír zsidók?

NAFTALI DEUTSCH írása

Az egykori szíriai zsidó közösség múltja egészen régre, Dávid király háromezer évvel ezelőtti uralkodásának idejére vezet vissza, amikor a király hadvezére, Joáv elfoglalta a ma Aleppóként, héberül Hálábként ismert Árám Covát.

JACOB SAUL DWECK, ALEPPÓ FÓRABBIIJA, 1907

DAMASKUSZI ZSIDÓ CSALÁD 1901-BEN

Ha a régészeti leletekre támaszkodunk, akkor is jó kétezer évre tehetjük a szíriai zsidó diaszpóra korát, mert a római hódítás idején igen jelenős, mintegy tízezer tagot számláló közösség működött Damaszkuszban. Feljegyzések szerint Heródes király Bateneába, azaz a bibliai Bésán területére, a mai Szíria északnyugati tartományába küldte Zamarisz nevű vitézét ötszáz katonájával, hogy az onnan jeruzsálemi zarándoklatra

tartó zsidókat védelmezze. A nem sokkal később élt történétíró, Josephus Flavius is említést tesz a szíriai zsidó közösség nagy létszámáról, illetve arról is, hogy a Római Birodalom ellen indult zsidó felkelés során sokukat lemészárolták a hódítókkal szövetséges helyi népek.

A rómaiakat azután a bizánciak váltották fel. Ebben az időben rendszerezték a Talmudot, melynek egyik bölcsé, Ráfrám ben Pápá rabbi a Damaszkusz mellett fekvő Ávi Gibár, arab nevén Dzsobár zsinagógájába járt imádkozni, ahogy arról a Bráchtot traktátus 50/a oldala tanúskodik. A hagyomány szerint ezt az imaházat a bibliai Elisa próféta emelte, de a régészeti kutatások szerint is legalább ezerháromszáz éves volt, amikor 2014-ben megsemmisült a polgárháború során.

A középkorban a térség megőrzte fontos pozícióját a zsidó életben, a kor nagy bölcséi közül sokan megfordultak Damaszkuszban és Aleppóban. Közéjük tartozott Ávrám Ibn Ezra, Náchmánidész, Jehuda Hálévi, illetve olyan zsidó világutazók, mint Tudelai Binjámín vagy Regensburgi Petáchjá, akik mind népes és virágzó közösségekről számoltak be. A szíriai zsidóság társadalmi szerkezete a XV. század végén, az ibériai zsidók kiűzetésével gyökeres változáson ment keresztül. A Spanyolországból és Portugáliából érkező zsidók – számos más országhoz hasonlóan

– nem csupán jól beilleszkedtek, hanem hamarosan jelentős befolyásra is szert tettek és sok helyütt átvették az irányítást. A XVII. században egy Aleppóba látogató utazó például nyolcszáz, ladino nyelvet beszélő családról tett említést és a város főrabbi-jait is sokáig a bevándoroltak adták. A két legjelentősebb város, Damaszkusz és Aleppó vallási hagyományai egyébként némileg eltértek egymástól, mert míg Aleppóban a szfárdi szokások domináltak, addig Damaszkuszban – elsősorban földrajzi elhelyezkedése miatt – a szentföldi befolyás volt meghatározó, különös tekintettel a Cfáton működő kabalistákra, akik közül többen is kötődtek Damaszkuszhoz: Jiszráel Nadzsara a városban született, Chájim Vitál rabbi pedig ott hunyt el.

A szíriai zsidók helyzete a XIX. században sokat romlott, mert több alkalommal is rituális gyilkossággal vádoltak meg őket. A legszörnyűbb vérvádra 1840-ben került sor, ekkor a damaskuszi hitközség számos vezetőjét megkínózták és még gyerekeket is börtönbe vetettek, hogy a szüleikre terhelő vallomást csikarjanak ki belőlük. Húsz évvel később kétszáz zsidót ítéltek halálra hasonló rágalmak alapján. Az ítéletet végül nagy összegű váltságdíjjal sikerült semmissé tenni. A század második felétől jelentős gazdasági hanyatlás sújtotta a térséget, és ennek hatására a zsidók nagy számban vándoroltak

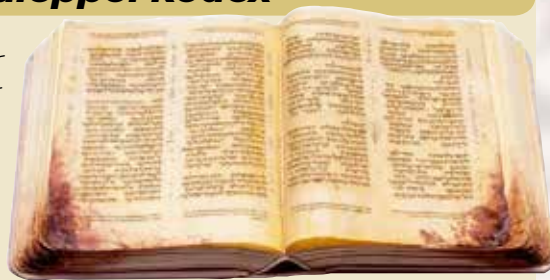

külföldre. Voltak, akik csak Libanonig vagy Egyiptomig jutottak, mások Angliában, az Egyesült Államokban, illetve latin-amerikai országokban folytatták életüket és mindenhol létrehozták saját közösségeiket, ahol javarészt egymás között házasodtak, hogy megőrizhessék szokásaikat.

A XX. század elején tovább erősödött az antiszemitizmus, s ennek hatására a kivándorlás is. Ekkor már sokan választották a közeli Izraelt, ahol egyre inkább kiépült a zsidó település- és intézményhálózat. Az igazi megpróbáltatások 1946-ban, a franciák kivonulásával vették kezdetüket, amikor a független szír kormány betiltotta az Izraelbe vándorlást, illetve a héber nyelv oktatását, és szigorúan megtorolt minden cionista tevékenységet. Miután 1947 novemberében az ENSZ egy zsidó állam létrehozásáról döntött, véres pogromok söpörtek végig az országon. A legnagyobb pusztításra Aleppóban került sor, ahol hetvenöt zsidót mészároltak le, százakat sebesítettek meg, zsinagógákat, zsidó tulajdonban lévő üzleteket és otthonokat romboltak le. Aki tehetett, elmenekült, de a határon sokan nem jutottak át élve. Mindeközben egymás után hozták a zsidóellenes rendelkezéseket. Zsidók nem dol-

Az aleppói kódex

A zsidó világ egyik legnagyobbra tartott kötete a héberül Keter Áram Covának, azaz Aleppó Koronájának nevezett Biblia. A kódexet a X. század elején másolták az izraeli Tverjában (Tiberiás). A szöveg pontosságáról maga Maimonidész, a nyolcszáz évvel ezelőtt, Egyiptomban élt bölcs tanúskodott és az alapján fektette le Misné Torá című törvénygyűjteményében a tóratekercs másolásának szabályait. A kódex egy ideig a jeruzsálemi karaita közösség tulajdonában volt, majd amikor 1099-ben a keresztetek feldúlták a mai napig működő zsinagógájukat, elrabolták a könyvet, melyet végül az egyiptomi karaiták vásároltak vissza. Onnan került Aleppóba, ahol közel hatszáz éven át őrizték a központi zsinagógában, egészen az 1947-ben rendezett gyilkos pogromig, melynek során az épület leégett. A könyv 1958-ban tűnt fel ismét, immár Izraelben, igen jó állapotban, ám meglehetősen hiányos formában. A lapok negyven százaléka hiányzott, ezek közül a mai napig csak kettő került elő. Feltételezések szerint a hiányzó oldalak nem a tűzvészben semmisültek meg, hanem magántulajdonba kerültek, így elméletileg egyszer még ismét teljessé válhat a kódex. Aleppó Koronája végül méltó helyre került: a jeruzsálemi Izrael Múzeum ikonikus fehér épületében, a Könyv Szentélyében őrzik a holt-tengeri tekercsek mellett. Háború esetén, legutóbb 2023 októberében egy szigorúan őrzött, föld alatti raktárban helyezik el. A kódex legnagyobb jelentősége szövegének pontosságában rejlik, ezért évszázadokon át az aleppói közösségtől kértek tanácsot a világ minden tájáról, ha vita támadt a Szentírás valamely részének helyes írásmódjával kapcsolatban. A kódex hiányzó lapjainak rekonstrukciójában éppen ezek a levelek nyújtottak nélkülözhetetlen segítséget. A napjainkban megjelenő zsidó bibliakiadások is a Keter szövegét tekintik a legmegbízhatóbb szöveggéforrásnak.

molták a zsidó temetőt. A titkosszolgálat aktát vezetett az ország minden zsidó lakosáról, akiket folyamatos megfigyelés alatt tartottak. A hatnapos háborúban elszenvedett megalázó vereség után a zsidókat nyolc hónapig házi őrizet alatt tartották, sok helyen pogromok törtek ki. Kamisli városában ötvenhét zsidóval végeztek. A terror alatt élő zsidók közben igyekeztek elhagyni az országot, amire elsősorban a tisztviselők lefizetésével, illetve embercsempészek igénybevételével volt lehetőségük. Mivel a kockázatos kalandra leginkább fiatal férfiak vállalkoztak, csakhamar felborult a nemek közötti egyensúly és rengeteg zsidó lány maradt férj nélkül. A problémát orvosolandó, Hafez Asszad elnök egyszerű gesztusként – Jimmy Carter amerikai elnök kérésére – háromszáz fiatal

zsidó nőt kivándorlását engedélyezte 1977-ben, majd ismételt amerikai nyomásra 1989-ben további ötszáz nő távozhatott. Eközben a Moszad sem tétlenkedett, és titkos akciók keretében menekítették át Izraelbe zsidókat, illetve zsidó kegytárgyakat, köztük több száz éves tóratekerceseket is. Végül 1992-ben oldották fel a kivándorlási korlátozást, azzal a feltétellel, hogy a Szíriát elhagyó zsidók nem Izraelbe költöznek. Rövid idő leforgása alatt szinte a teljes közösség elhagyta az országot, mindössze háromszázan – többségükben idős emberek – döntöttek a maradás mellett. A polgárháború tíz évvel ezelőtti kitörésekor már csak ötven zsidóról tudtak, manapság pedig hivatalosan három zsidó él Szíriában, így a diaszpóra országainak száma ismét csökkent eggyel.

gozhattak állami hivatalban, nem birtokolhattak telefont, nem vezethettek járművet, nem vásárolhattak ingatlant, majd az útlevelüket is bevonták. 1953-ban zárolták a zsidók bankszámláit és állami tulajdonba vették az ingatlanjaikat. 1964-ben utazási korlátozásokat vezettek be, zsidók csak öt kilométerre távolodhattak el a lakóhelyüktől. Bezárták a zsidó iskolákat, sok helyen felszá-

JOM HÁPLÉTIM: a menekültek napja

CHANA DEUTSCH *írása*

1947. november 29-én az ENSZ elfogadta azt a megosztási tervet, melynek értelmében a brit mandátum lejártával a területet kettéosztják zsidó és arab részre. A felosztási terv értelmében a tervezet szerint arab területen fekvő Jeruzsálem nemzetközi fennhatóság alá került volna.

IRAKI ZSIDÓ MENEKÜLTEK EGY IZRAELI BEFOGADÓTÁBORBAN, 1950.

A zsidók elfogadták a tervet, ám az arabok elutasították, és azonnal teljes körű háborút indítottak az éppen csak születőben levő zsidó állam ellen. Ezekben a napokban számos közel-keleti arab városban heves támadások érték a zsidó közösségeket, és a zsidóknak, mindenüket hátrahagyva, menekülniük kellett. Az 1940-es évek végétől az 1970-es évek elejéig mintegy 850 ezer zsidó hagyta el ezeket az arab országokat és Iránt, így mára csak néhány ezer zsidó maradt Izraelen kívül a Közel-Keleten, többségük a perzsa államban él. Az elmenekült 850 ezer zsidó túlnyomó többsége – mintegy 800 ezer ember – Izraelbe költözött, míg a fennmaradó ötvenezer menekült nagy része az Egyesült Államokba vándorolt.

Bár a menekülteket befogadta a fiatal Izrael Állam, a történetükről nagyon sokáig hallgatott. 2014 óta viszont már tisztelegnek a muszlim országokból Izraelbe menekült 850 000 zsidó előtt. Ez a jom háplétim, a menekültek napja, melyet a felosztási terv elfogadását követő napra, november 30-ra időzítették a törvényhozók. A muszlim országokból elmenekült zsidók többsége pogromok, üldöztetés és jogfosztás miatt hagyta el szülőföldjét, ahol ősük már évezredek óta éltek. Vagyonukat, földjeiket hátrahagyva, gyakran teljesen nincstelenül érkeztek a zsidó államba. Történetüket évtizedeken keresztül kevesen hallgatták meg. Ezen kíván változtatni az immár egy évtizede, évente megtartott emléknap.

Az alábbiakban néhány közösség sorsát vázoljuk, természetesen csupán címszavakban, hiszen minden közösség történetével köteteket lehetne megtölteni.

IRAK:

Az ókori Babilónia területén legalább 2600 éve élnek zsidók. 1941-ben erőszakos pogromsorozat vette kezdetét, mely a „Farhud” nevet kapta. Egy sikertelen puccskísérletet követően katonák és civilek rohanták le a bagdadi zsidónegyedet. 179 embert megöltek és több mint 2100-at megsebesítettek. 242 gyermek maradt árván. A pogrom hírére örömmel fogadták az arab világban és a náci Németországban is. 1948-ban, miután az ENSZ döntött a zsidó állam létrehozásáról, Irakban törvényellenesnek nyilvánították a cionista tevékenységet. Ez a rendelkezés indokot szolgáltatott a zsidók tömeges elbocsájtásához az állami hivatalokból, illetve az állandósult rendőri razziákhoz a zsidó otthonokban és intézményekben. Az ezt követő három év alatt 120 000 zsidó vándorolt Izraelbe. A korábban a bagdadi lakosság egyharmadát kitevő zsidó közösség mára teljesen eltűnt.

EGYIPTOM:

Az ősi egyiptomi zsidó közösség sorsa az irakiéhoz hasonlóan alakult. A 80 000 főt számláló közösséget a múlt század negyvenes éveiben számos támadás érte, és egymás után születtek a zsidóellenes intézkedések. A zsidókat megfosztották állampolgárságuktól is, így sokan elvesztették állásukat vagy üzletüket. Az 1948-49-es izraeli függetlenségi háború idején több ezer egyiptomi zsidót zártak internálótáborokba az ellenséggel való együttműködés vádjával. Számos zsidó otthonot, intézményt és zsinagógát gyújtottak fel, az atrocitások halálos áldozatokat is követeltek. Ebben az időszakban 14 000 zsidónak sikerült Izraelbe menekülnie. A következő évtizedekben további 71 000-en követték őket. Napjainkban csupán néhány tucat zsidó él Egyiptomban.

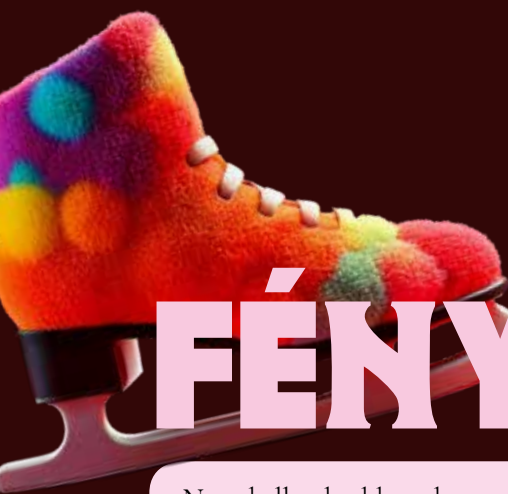
JEMEN:

Az ősi, sajátos hagyományokkal rendelkező jemeni zsidóság sorsa különösen kegyetlen volt. 1947-ben, az ENSZ felosztási tervének hallatára Ádenben háromnapos pogrom vette kezdetét, melynek során nyolcvan zsidót gyilkoltak meg, száz zsidó tulajdonban lévő üzletet raboltak ki, számtalan zsidó házat és zsinagógát gyújtottak fel. A közösség tagjainak nagy részét, 47 000 embert 1949-ben a „Varázsszőnyeg” akció keretében szállítottak Izraelbe. Az utóbbi években a néhány száz tagot számláló közösséget egyre több támadás érte, ezért 2016 márciusában egy titkos akció keretében az utolsó, távozni kívánó zsidókat is Izraelbe csempészték. Mindössze néhányan döntöttek a maradás mellett, nagy részük azóta elhagyta az országot, és többek közt az Egyesült Arab Emírségekben telepedtek le.

LÍBIA:

Az észak-afrikai országban 2300 éve élnek zsidók. Számuk egykor elérte a 37 000-et. A második világháború alatt a líbiai kormány – náci mintára – koncentrációs táborokba kényszerített kétezer zsidót. Közülük több százan meghaltak. 1945-ben Tripoliban véres pogrom tört ki, melynek során 140 zsidót öltek meg. 1948-ban egy újabb pogrom alatt tizenketten vesztették életüket és 280 zsidó otthon semmisült meg. Az ezt követő három évben 31 000 zsidó hagyta el Líbiát. A hatnapos háborút követő, tizenhét halálos áldozattal járó pogrom során az olasz haditengerészet evakuálta szinte a teljes közösséget, hatezer zsidót menekítve ki az országból. Napjainkban nem élnek zsidók Líbiában.

A muszlim országokból elmenekült zsidók és leszármazottaik képezik a mai Izrael zsidó lakosságának többségét. A mindenüket elvesztett menekültek új életet kezdtek ősük földjén, és hamarosan integrálódtak a társadalomba. Az országot irányító, európai származású, szekuláris elit sokáig gyanakvással figyelte a hagyományaikhoz ragaszkodó, észak-afrikai és közel-keleti gyökerű zsidókat. Az ő sorsukat felelevenítő emléknap és a történetük tanrendbe illesztését célzó oktatási reformok mind azt a célt szolgálják, hogy a muszlim országokból bevándoroltak kultúrája is a megfelelő figyelemben és tiszteletben részesüljön Izraelben.

FÉNYÁRRAL ÜZTÜK

„Nem kell sok ahhoz, hogy valaki a sötétben féljen. Mert a sötétben nem valami konkrét dologtól félünk, hanem az ismeretlentől” – ezekkel a szavakkal vezette fel Köves Slomó rabbi ünnepi videóüzenetét a Nyugati téri gyertyagyújtáson. „De pontosan ez az, ami miatt nagyon egyszerű legyőzni a sötétséget is, mert elég meggyújtani egy kis lángot, hirtelen mindennek megváltozik a helyét, és már nem az ismeretlennel van dolgunk. Abban a pillanatban, ahogy elillan a sötétség, elillan a félelem is. Erre tanít bennünket a hanukai gyertya lángja, amit kifejezetten a sötétben kell meggyújtani. Arra tanít bennünket ez a láng, hogy a félelmet a legegyszerűbben azzal tudjuk legyőzni, hogyha gyújtunk egy lángot, hogyha elkezdünk cselekedni, ha elkezdünk valami jót csinálni.”

„1999-ben, amikor először itt, a Nyugati téren meggyújtottuk a hanuka lángjait, nagyon sokan féltek. Félték az ismeretlentől, félték attól, hogy mit fog majd szólni a többi ember. Félték attól, hogy ez az ünnepelés valami borzasztó dolgot, gyűlöletet fog kelteni, de aztán kiderült, hogy ez fordítva van. Ma, 25 évvel később a hanukai lángok teljesen természetes részei Budapest utcáinak, és nemcsak itt, a Nyugati téren, hanem a város több pontján és Miskolcon, Debrecenben is meggyújtjuk a fényeket, és mindenki együtt ünnepel velünk. Mindeközben hanuka az egyik legismertebb zsidó ünnep lett, nagyon sok zsidó otthonban ez az első dolog, ami összeköt bennünket a zsidósággal.” És hogy mit tanulhatunk ebből? Azt, hogy a sötétséget és a félelmet a lehető legegyszerűbben azzal tudjuk legyőzni, „ha elkezdünk cselekedni, ha elkezdünk jót tenni, ha elkezdjük a hagyományt, a vallást, a tradíciót, az életünk részévé tenni. És ezzel egy kis fényt hozunk az életünkbe. Az összes félelem azon nyomban el fog tűnni.”

Azonban az EMIH idén sem csak egy kis fényvel járult hozzá az ünnephez, hanem valódi fényárral. Családok százainak otthonába vitték el a fényt ingyenes gyertyacsomagokkal. A Hanukaravánnal Óbudától a belvárosig bevilágították az utcákat az ünnep első estéjén. A főváros megannyi pontján lobbantak föl a hanukai lángok nyilvánosan – és ünnepeltek a közösségek a zsinagógáikban.

De nem csak Budapest ünnepe! Szentendrén, Miskolcon, Debrecenben és Kecskeméten köztéren és a Zsidó Házakban egyaránt izgalmas programokkal és szívmelengető ünnepekségekkel emlékeztek meg a hasmóneusok győzelméről – a kevesek győzelméről a sokaság, a világosság győzelméről a sötétség fölött. Szó szerint bevilágítottuk az országot!

LIEBMAN FLÓRA írása

EL A SÖTÉTSÉGET!

FOTÓ: ALMÁSSY BETTINA, DEMECS ZSOLT, KOVÁCS MILÁN, SZAMLER PHOTOGRAPHY, TAKÁCS JÓZSEF

HANUKAI GYERTYA- GYÚJTÁS KISOKOS

MIKOR, KI, HÁNYSZOR?

OBERLANDER BÁRUCH RABBI *írása*

Hanuka kapcsán megannyi kérdés merül fel az olvasókban. Ezekből válogattunk egy csokorral.

1 Pótolható-e a gyújtás?

Ha valaki elfelejtette este meggyújtani a hanukai gyertyákat, pótolhatja-e másnap délelőtt?

Válasz: Ha valaki elfelejtette az este beköszöntével a hanukai lángokat, akkor még aznap éjjel pótolhatja¹, de nappal már nem, mert akkor nem lehet látni a gyertya fényét, vagyis senki nem fogja észrevenni, és így nem tölti be a funkcióját, azaz nem hirdeti a csodát². Ha tehát valamiért elmarad a gyújtás, következő este tud legközelebb gyújtani, mégpedig annyit, ahány gyertyát aznap kell gyújtania³. Az előző esti elmaradt gyújtást nem tudja már pótolni. Ha ez az első alkalom, amikor abban az évben gyújt, akkor el kell mondania a *shechejánu* áldást is⁴. Kivétel ez alól, ha az illetőnek a felesége előző este meggyújtotta a hanukai lángokat és a férj arra gondolt, hogy ez rá is vonatkozik⁵.

2 Ki gyújtja a hanukai lángokat?

Báruch rabbi valahogy azt mondta [egy előadásban], hogy egy családban egy hanukiát kell meggyújtani. Mi van akkor, ha valaki nincs jelen? Ő külön gyújt?

Válasz: Először egy kis nyelvi kitérőt hadd tegyek! Gyerekkoromban megszoktam, hogy a hanukai gyertyatartót *menórának* nevezzük. A *hanukijá* szó a modern héber megszületésével terjedt el, korábban csak a ladino nyelvben használták⁶. Ezért engedelmükkel én ezután is az otthon megszokott *menóra* szót használom, de fontos tudni, hogy ugyanarról beszélünk.

A háláchá eredetileg azt írja⁷, hogy minden háztartásban egy menórát kell meggyújtani és a ház egész népe azzal teljesíti a micvát. A RÖMÁ a *Sulchán áruachban*⁸ azt írja azonban, hogy elterjedt a „mehádrinabb”, tökéletesebb szint, amikor mindenki külön-külön menórában gyújtja meg a lángokat. A gyakorlatban áskenázi zsidóknál az a szokás alakult ki, hogy az apa gyújtja meg a család menórájában a lángokat, amivel a felesége és a lányai teljesítik a micvát⁹, de a fiúk külön gyújtanak saját menórákban. Noha a családtagoknak nem kell jelen lenni ahhoz, hogy a családfő gyújtásával teljesítsék a micvát¹⁰, de illik részt venni a gyújtáson, mert így jobban hirdetik a csodát¹¹.

A szombati és ünnepi gyertyák meggyújtása női micva¹², ám ha nincs nő a háznál, aki tudna gyújtani, akkor a férfi gyújtja meg a lángokat¹³. És ugyanígy, ha nincs férfi a háznál, aki a család nevében gyújtana, akkor a nő gyújtja meg családfőként a hanukai gyertyát, ami ugyanúgy érvényes az egész családra.

3 Mikor gyújtunk péntek este?

Péntek este a sábesz bejövele előtt gyújtunk, de akkor még az előző nap gyújtjuk a következő napra. Persze a sábesz miatt nem lehet másképp csinálni, ugye?

Válasz: Mivel valóban lehetetlen a sábesz bejövele után gyújtani, hiszen az szombatszegés lenne, ezért a bölcsek úgy rendelték el, hogy a péntek esti hanukai gyújtásnak az ideje a szombat beköszöntét megelőzően – vagyis nem csak a szombat bejövele előtt, hanem mindenképpen még a szombati gyertyagyújtás előtt – van¹⁴. Annyi olajat vagy olyan hosszú gyertyát kell használni ilyenkor, hogy a csillagok följövele után még fél órát égjenek¹⁵. Azonban nem lehet bármilyen korán gyújtani, csak *plág háminchá* után, ami már az estéhez tartozik – ez egyben a legkorábbi időpont, amikor péntek esti gyertyát lehet gyújtani¹⁶, ami télén kb. 45 perccel napnyugta előtt. Mivel hét közben nem biztos, hogy lehet ilyen korán hanukai lángokat gyújtani, olyankor csak a napnyugta után gyújtunk¹⁷.

4 Közösségi gyújtás vs. otthoni gyújtás

Ha valaki egy közösségben, pl. a Nyugati téren részt vesz hanukai gyertyagyújtásban, neki azért otthon is kell gyújtani?

Válasz: A hanukai micva az, hogy az ember maga gyújtsa meg a lángokat, lehetőleg otthon¹⁸. Ezért, ha csak látja valaki a gyertyákat, azzal nem teljesítette a micvákat¹⁹. Ha azonban semmiképpen nem tud gyertyát gyújtani valamiért, de lát valahol gyújtást, akkor mondhat rá áldást²⁰ (természetesen nem az elsőt, a „löhádlik nér” szavakat tartalmazót, ami a kifejezetten a gyújtásra vonatkozik), mégpedig a másodikat és adott esetben a harmadikat is (ha ez az első gyújtása abban az évben). Ez azonban nem számít teljes mértékben a kötelezettség teljesítésének, csak részben. Ha mégis lesz később lehetősége gyújtani, akkor gyújtania kell, de csak az első „löhádlik nér” áldást mondja el hozzá²¹.

Ha ő a sámesz, aki a zsinagógában gyújtja meg a lángokat a közösség előtt, akkor az sem számít teljes gyújtásnak számára, ezért, amikor otthon gyújt, újra el kell mondania a gyújtásra vonatkozó áldást, az új dolgokra mondott *sehechejánu* áldás kivételével²².

5 Gyújtás betegekkel

Ha valaki egy idős beteghez megy, hogy az illető is részt vegyen a gyertyagyújtás micvájában, akkor a segítő gyújthat egy nap kétszer is?

Válasz: Ebben az esetben az az ideális, ha csak segít meggyújtani a lángokat és utána maga az idős vagy beteg ember mondja az áldásokat, a segítő pedig csak otthon mondja el őket, amikor ő maga gyújt²³. Ha a beteg nem képes elmondani az áldásokat, akkor elmondhatja a segítő helyette is²⁴, de nem a saját micvájának a teljesítése érdekében, mert azt otthon fogja tenni a saját gyújtásával.

6 Gyújtás repülőút során

Hogy tud gyújtani az, aki a gyújtási időben repülőn utazik?

Válasz: Erre a helyzetre mesterem, Gávriel Zinner rabbi azt szokta mondani, hogy ahogy az ember nem vesz jegyet a testvére esküvőjének az idejére, ugyanúgy ne vegyen repülőjegyet úgy, hogy amiatt aztán ne tudjon gyertyát gyújtani!

Ha azonban valamiért mégiscsak muszáj repülnie, és nincs idő az indulás előtt vagy az érkezés után gyújtani otthon vagy az úti célnál, akkor sok vélemény szerint megvan a lehetősége, hogy a reptéren gyújtson²⁵ (természetesen a tűzbiztonsági előírások betartásával, egy erre megfelelő helyen). A repülőn azonban egészen biztosan nem lehet teljesíteni, hogy fél órát égiene a lángok, így semmiképp nem tud áldással hanukai gyertyát gyújtani. Ha valahogy mégis megengednék neki, hogy meggyújtsa a „konyhában” egy pillanatra a lángokat, akkor tegye meg, áldásmondás nélkül²⁶.

7 Áskenáz vs. szefárd

Az askenáz és szefárdi gyertyagyújtás közt van különbség?

Válasz: Igen, ahogy fentebb (a 2. válaszban) már említettük, az askenáz családokban legalább a férfiak igyekeznek külön-külön gyújtani, addig szefárd családokban csak egy menórát gyújtanak az egész családnak.

¹ Lásd *A rabbi válaszol* 4. kötet 34:3.; ² *Sulchán áruch* OC 672:2. végén; ³ RÖMÁ uo.; ⁴ Lásd még *SÁ* uo. 676:1.; ⁵ *Misná brurá* 676:7.; lásd még *Nité Gávriél – Chánuká* 9:1., 6., 8–9.; ⁶ lásd Ora Schwartzwald: *Mechkárím böivrit bát zmánénu* 238. oldal; ⁷ *Talmud, Sábát* 21b.; ⁸ uo.; ⁹ *MB* 671:9; *NG* uo. 7:1.; ¹⁰ Lásd az első kérdésre adott válasz végén; ¹¹ *NG* uo. 3:10.; ¹² *SÁ* uo. 363:3.; ¹³ uo. 2.; ¹⁴ *SÁ* uo. 679:1.; ¹⁵ *NG* uo. 44:10.; ¹⁶ Lásd *A rabbi válaszol* 5. kötet 12–13. oldal; ¹⁷ Lásd *SÁ* uo. 672:1.; *A rabbi válaszol* 1. kötet 102. oldal; ¹⁸ Lásd *A rabbi válaszol* 1. kötet 42. fejezet; ¹⁹ *SÁ* uo. 671:7. RÖMÁ; ²⁰ *SÁ* uo. 676:3.; *NG* uo. 39:1–2., 9.; ²¹ *NG* uo. 3.; ²² Lásd *NG* uo. 43:1.; ²³ *NG* uo. 26:1–2.; ²⁴ Lásd *SÁ* uo. 273:4.; *NG* uo.; ²⁵ Lásd *A rabbi válaszol* 1. kötet uo.; ²⁶ *NG* uo. 10:6.

Százéves hanukai idővonal

ÍGY ÜNNEPELTEK ELŐDEINK 1924-BEN PESTEN

CSEH VIKTOR írása

Hanuka száz évvel ezelőtt, az idei évinél egy kicsit korábban kezdődött, akkor december 21-én este köszöntött be. Az ünnepi szokások természetesen akkor és most is hasonlóak voltak, de vajon miről szóltak az akkori alkalmi beszédek? Milyen társadalmi eseményeket kötöttek a „fény ünnepéhez”? Hol és miket vásároltak ajándéknak? Megtudhatják a Judapest anno legújabb cikkéből. Tartsanak velünk a múlt-idézésben!

Az ünnepi beszédek vezértémái

Hanuka előtt a korszak vezető zsidó hetilapja, az *Egyenlőség* ünnepi dupla számot közölt, melynek címlapjára dr. Hevesi Simon (szül.: Handler, 1868–1943), a Dohány utcai zsinagóga főrabbija írt köszöntőt, melyben a nyolc nap gyertyáinak szimbolikáját fejtegette. A főrabbi kihangsúlyozta Isten és a Tóra szeretetét, és az ebből következő felebaráti szeretetre helyezte a hangsúlyt: „A nyolcadik láng glóriája: Higgy az emberiség jövődjében és dolgozz rajta, mert te vagy Izrael, higgy az igazságnak, a jónak diadalában és ebben legyen reményed és életered!”

Az ünnepi szám hasábjain dr. Büchler Sándor (1869–1944) keszthelyi főrabbi gondolatai megjelentek – ő arra az érdekes történelmi tényre is felhívta a figyelmet, hogy

az 1867-es emancipációs törvény királyi szentesítése éppen egybeesett hanukával; az ünnep hatodik napja, szombat bejövetele előtt, újholdkor volt: „Chanuka ünnepe a magyar zsidók emlékezetébe nemcsak a Makabeusok szabadságharcának fenséges eredményeit idézi, hanem a saját jogegyenlőségünkért folytatott küzdelmeiknek győzelmét is.”

A rabbikkal ellentétben, a politikus dr. Gál Jenő (szül.: Spitzer, 1872–1940) képtelen volt figyelmen kívül hagyni az akkoriban a magyar zsidó embereket kínzó aktualitásokat. Az országgyűlési képviselő két ilyen téma köré szervezte hanukai szózatát. Egyfelől a numerus clausus miatt külföldre szorult fiatalságra hívta fel a figyelmet: „A jövő reménységei, kik folytatni hivatottak ezt

DR. GÁL JENŐ (FORRÁS: MILEV)

a munkát, melynek zászlajára a magyar nemzettesthez való tartozás és a zsidó hithez való ragaszkodás egységes eszméje van írva: még külföldön való bolyongásra vannak kárhóztatva, kitagadottak ők és száműzöttek. Őreájuk és csak őreájuk gondoljunk a Templom visszahódításának ünnepén.”³

Másfelől pedig, a Nemzeti Demokrata Polgári Párt ügyvezető elnöke a fehérterror gyilkosainak kézre kerítéséről és példás büntetéséről is szólt. Gál egy néhány nappal korábbi, kerekegyházai látoga-

tását idézte fel, amikor Rein Ármin 1919-es vértanú tizen-négy esztendőös leányát látogatta meg. A fiatal lány kilenc évvel korábbi emlékeit idézte fel arról, hogy hogyan csal-ták el otthonról apját, akit akkor látott élve utoljára. Az elkövetőket eddigre sem fogták el, Gál tehát azt a remé-nyét fejezte ki az ügyben, hogy az elkövetőket törvényes úton elítélik, ahogy tették az Erzsébetvárosi Demokrata Kör székház 1922-es robbantóival.⁴

„Úgy, amint a törvényes megtorlás sújtja az erzsébet-városi kör gaz merénylőit, úgy nem maradhatnak meg-torlatlanul az orgoványi, dunántúli, szolnoki, gyöngyösi, tolnatamási és egyéb gyilkosságok. És hiába mondanánk le róla mi, fáradt, elernyedtem nemzedék, a felnövekvő ma-gyar-zsidó generáció számonkéri apját, anyját, testvéreit. Sok Júda Makabi él közöttünk, kik nem tudják elfelej-te-ni az ártatlanul kiontott vér hullását, özvegyek és árvák könnye pereg szüntelenül, s szent bizodalommal remény-kednek – a törvény erejében.”⁵

Ünnepi csecsebecsék és ez meg az

Az ünnep legfőbb kellékét, a chánukiját, sokan – az egyébként nem zsidó származású – Mika Tivadar (1860–1919) rézárú-gyárában vásárolták meg a Kazinczy utca 47. alatt. Mika boltja a gyertyagyújtást *hidur*, azaz a legma-gasabb szinten is ki tudta elégíteni, hiszen itt a viasz-gyertyás hanukai menórák mellett olajtartályos változa-tok közül is lehetett válogatni, különböző méretekben.

A hirdetések alapján a Binét és Barna különleges di-vatkelmék áruháza, mely az elegáns Adria palotában székelt, az év végéig kínálta akciósan a gyapjuszöveteit, ruha- és belésselymeit, bársony- és egyéb anyagait. Aki esetleg a szófák és fotelek felújításában gondolkodott, valószínűleg Back és Gerő bútorszövetboltjába ment a (Fehér) Hajó utca 12–14. szám alá, ahol egyébként Haas Miksa műbútorüzletét is megtalálták. Zongoráért, har-móniumért, cimbalomért és egyéb hangszereket a Rákó-czi út 60.-ban, Steinbergnél vásárolhattak ajándékba.

A legdivatosabb parókákat a Gerbeaud palotában lévő Fritsch hajművészeti műtermében szerezhették be. S minden bizonnyal sokakat vonzott a Kossuth Lajos utca 9. szám alatti Holzer divatház télikabát, cipő és kalap ak-ciója is. Egy-egy nagyobb hanukai összejövetelhez pedig, melyet hely szűkében, vagy csak a kényelem kedvéért ét-teremben akartak tartani, valószínűleg – a magát a „leg-előkelőbb kóser étterem”-ként hirdető – Neigernél fog-laltak különtermet a Teréz körút 4. számban.⁶

Anagyserű magyar-zsidó költő, Somlyó Zoltán (1882–1937) száz évvel ezelőtt, az *Egyenlőség* ünnepi számában publikálta legújabb, *Gyertyafényben* című versét.

„GYERTYAFÉNYBEN

Bús zsidóknak asztalán,
csak lobogj kis gyertyaszál.

Gyertyafénybe nézni: szép,
míg az idő télbe lép.

S duruzsoló kályhatűz
rossz emléket tovaűz.

S örömteli ünnepest
fényvel szíveket befest...

Lesz-e boldog a zsidó?
Gyertyafénybe nézni: jó,

S kinek könnyel enni ád
nevelheti-e fiát?

Lesz-e sebe, mindig új,
mit a vihar szele fúj?

Keleten és nyugaton
lesz-e végre nyugalom?”

Talmud-Tóra iskolák támogatása

Hanuka idején több tucatnyi jótékonyági akciót tartot-tak zsidó egyesületek és nőegyletek.

„Midőn Izrael birodalma elpusztult és a második temp-lom is romokban hevert, rabbi Jochanan ben Zakaj csak azt az egyet kérte Vespázianusz császártól: engedje meg, hogy iskolát állíthasson fel Javneben” – ezzel a felütéssel kezdte felhívását a „Közkerületi Talmud-Tóra sel emesz” iskolák igazgatója – az abaújszántói rabbi fivére, a hazai orthodoxia egyik előljárója –, dr. Deutsch Adolf (1889–1953). Deutsch nem is találhatott volna alkalmasabb idő-pontot az iskolahálózat fenntartásához segítséget kérni, mint a hanukát, mely a Tóra fennmaradásának diadala.

A kerületi Talmud-Tórákban a 6–18 év közötti ifjú-ságot tanítottak a kötelező iskolaidőn túl, napi három órában héber olvasástól kezdve egészen a Gemora tanul-

mányozásáig. Az oktatást díjmentesen végezték, ezért is várták a nemes szívű zsidók támogatását, melyet a Vörösmarty utca 23. szám alatti székhelyükön gyűjtöttek.⁷

Hanuka első nap előestéjén

A főimádság hanukai betoldásai és a zsinagógai gyertyagyújtások mellé, hogy még emelkedettebbé tegyék az ünnepet, dr. Lederer Sándor (1852–1927) neológ hitközségi elnök és szertartásügyi előljáró intézkedésének megfelelően „a rendesnél kimagaslóbb, nagyobb szabású” Isten-tiszteleteket rendeztek, méghozzá naponta más és más helyen: december 21-én este természetesen a neológia fővárosi fellegvárában, a Dohány utcai nagyszinagógában.⁸

Nagyszabású ünnepséget tartottak a Pesti Zsidó Fiúárvházban is, ahol az intézet rabbija – egyben minden árva „édesapja” –, dr. Schmelczer Izsák (1885–1949) tartott izgalmas előadást a Makabeusok hőstetteiről. A kisfiúk kitörő örömmel fogadták az ajándékokat, majd jóízűen fogyasztották el a vacsorát, melyet Kohner Ágostonné (szül.: Stein Róza, 1853–1933), az intézet „szinte fanatikus buzgóságú, minden áldozatra kész elnöknője személyesen süített nekik reggeltől vacsora idejéig.”⁹

A Lipótvárosi Imaházegyesület Talmud-Tóra iskolája is ekkor tartotta a növendékünnepségét, ahol végig a diákság adott számot átható vallási tudásáról, így például Braun Lajos mondta a három áldást a gyertyagyújtás előtt, közösen énekelték a *Máoz curt*, Hamma Magda a Makabeusokról tartott előadást, Kemény Livia, Stein Livia, Sohn Margit és Fleischmann Géza pedig zsidó témájú verseket szavaltak.¹⁰

Megható ünnepség volt a Budapesti Talmud Egyesület Vasvári Pál utcai zsinagógájában is, ahol Kohlmann Nándor (1890–1970) rabbi tartott fényes szónoklatot, illetve az egyesület kötelékében működő héber iskola növendékei közül negyven árvát és szegény gyermeket ruháztak fel.¹¹

MENZA BÁL (FORRÁS: MILEV)

Hanuka második nap előestéjén

Délelőtt a zsidó leánygimnázium zsinagógájában tartottak ünnepséget – kettőt is, miután az iskola zsinagógája már évek óta nem volt képes befogadni a mintegy hat-száz növendékét. A beszédeket dr. Weisz Miksa (1872–1931) rabbi tartotta.¹²

Este a Csáky (ma: Hegedűs Gyula) utcai zsinagógában volt nagyobb szabású istentisztelet, ahol dr. Gál Jenő országgyűlési képviselő is felszólalt, tulajdonképpen megismételte az *Egyenlőség* ünnepi számában közölt írását, illetve egy harmadik témát is behozott, a kitérők problematikáját:

„Csak a magunk egységére vigyázzunk. Aki közöttünk ingadozik, vagy akit megpróbáltatások sorozata gyöngít, bátorítsuk, tanítsuk, serkentsük, támogassuk. Izrael szabadságharcában nem ritkulhatnak a sorok. Megértők legyünk a mások lelkiismereti szabadsága iránt, kik tiszteletben tartják a mi vallásos meggyőződésünket. Csak egy közösséget ne ismerjünk, ne legyünk, mert nem lehetünk megértői azoknak, akik apáink hitéből kivetkőztek, akik megtagadták az ősi hitet, akik megtagadtak minket, s megtagadták Izraelt. [...]

Az idő meggyógyítja majd őket, megváltja majd őket, mint a zoltáros költő prófécijája jövendöli: »suvó éláj ki gealticho«! Az eltévelyedők lesodródtak a mi útjainkról, mely egyenes, fénylő, feltartóztatlan, mint a napsugár. Ha akadályt gördítesz eléje, a fénylő sugár elhajolhat, de azután... töretlen egyenességgel folytatja útját, s áldó fényözönbe vonja, melegíti és megtermékenyíti mindazt, ami él. Volt ilyen elhajlás és van is az Isteneszmé hirdetőinek Izraelnek útjain. Évszázadok és évezredek pillanatok csak a történelem színpadán, az örök fényforrás maga nem változik, a Tízparancsolat erősebb, mint az ember!¹³

Hanuka harmadik nap előestéjén

Az Országos Magyar Izraelita Közművelődési Egyesület (OMIKE) menzáján a Rákóczi út 17. szám alatt dr. Buday-Goldberger Leó (1878–1945) elnök lelkesen beszélt az ünnep jelentőségéről: „a gyertyák lángjában a zsidó testvéri szeretet megnyilatkozását látja, mert csak ez a megértés, együttműködés és felekezeti béke tudná hazánkat újból naggyá és hatalmassá tenni.” A gyertyákat Linetzky Bernát Dohány utcai főkántor gyűjtötte meg. A vacsora Wittmann Mórné elnök asszony főszervezésében készült, az est tiszta bevételi hasznát pedig a rászoruló főiskolai hallgatók élelmezésére fordították.¹⁴

Fényes ünnepség volt az Aréna (ma: Dózsa György) úti zsinagógában is.

Hanuka negyedik nap előestéjén

December 24-én két zsinagógában, a Nagy Fuvaros utcában és a zuglóiban is emelkedettebb közös imákat szerveztek. Utóbbi közösség az ünnepségét a Wechslemann Vakok Intézetének dísztermében tartották, ahol az ottani növendékek csodálatos zongorajátékukkal emelték az est fényét. Dr. Láczer Dénes (1896–1944) zugló rabbi mellett a Rabbiképző Intézet két növendéke, Friedmann

LÁCZER RABBI (FORRÁS: MILEV)

Dénes (1903–1944) később újpesti, és Halpert Salamon (1903–1945) később tapolcai rabbi is beszéltek.¹⁵

Hanuka ötödik nap előestéjén

December 25-én szintén két helyszínen is volt ünnepi istentisztelet: a Páva utcai és Bethlen téri zsinagógákban. Előbbiben felavatásra került az új, művészi kialakítású tóraszekrény-függöny is, melyet Hoffmann Sámuel és neje ajándékozott a zsinagógának. Dr. Farkas József (1866–1945) rabbi az ünnep egyetemes voltát emelte ki:

„Hangsúlyozta, hogy az ünnep tanulságai az egész emberiséghez szólnak, mert ez az ünnep hirdeti az emberiség dicső eszményeit, amelyek soha nem avulnak el, amelyek örök érvényben maradnak s az egész művelt emberiség, az összes kultúrnemzetek közkincsévé váltak. A menóra lángjai regélnek Istenről, hazaszeretetről, szabadságról, világosságról és ősapáink rendületlen állhatatosságáról és hithűségéről.”¹⁶

Hanuka szombatja

A Rumbach utcai zsinagóga korábban felavatott tanháza zsúfolásig megtelt az itt tartott *sálesüdeszen*, melyen Mandel Sámuel (1875–1943) az Aréna úti „Bész Jiszroél” imaház rabbija tartott vendéglőadást: „A nagy hallgatóság nem csalódott várakozásában, nagy élvezettel hallgatta a régi időkre emlékeztető, igazi zsidó derását, mely talmudi fordulatokban, retorikai szépségekben bővelkedett.”¹⁷

Zimmermann Dezső központi fűtési, szellőztési és vízvezeték-szerelési vállalat tulajdonosa, a bádgos-ipartestület és a Józsefvárosi Demokrata Kör elnöke és felesége, a helyi nőegylet társelnöke (aki néhány héttel korábban 600 gyermek téli felruházásáról gondoskodott) új tóratekerceszt íratott a Nagy Fuváros utcai Emberbarát templom részére.

A gazdag díszítéssel ellátott tekerceszt szombat este 6 órakor – a zsinagóga tizenegy másik Tórájával egyetem-

ben – chüpe alatt vitték be az utcáról, majd Rosenberg Ármin (1860–1936) rabbi klasszikus héber beszédben, dr. Scheiber Lajos (1867–1944) rabbi pedig megható magyar nyelvű szónoklattal dicsérte a felemelő eseményt. A tórraavatással azonban még nem ért végét az este, mert a VIII. kerületi Machziké tóratermében *szijumot* tartottak a *Bráchtot* traktátus befejezése után, és tanítást mondott a rabbik és Talmud-tudósok mellett Szabolcsi Lajos, az Egyenlőség főszerkesztője is.¹⁸

Hanuka nyolcadik nap előestéjén

A Ferencvárosi Imaegyesület keblében működő Talmud-Tóra egyesületben is ünnepélyt rendeztek, ahol dr. Lázcer zuglói rabbi tartott nagy hatású szónoklatot, Holán Lily (1904–1984) előadó művésznő Ady, Kiss József és Bialik verseket szavalt. Az ünnepséggel egy időben nagyszabású felruházási akciót is szerveztek.¹⁹

A Rumbach utcai zsinagógában pedig ezrek gyűltek össze, hogy fellobbantsák az ünnep nyolcadik nap gyertyáit.

MENÓRAH מנורה
 legszebb kivitelben és legolcsóbban beszerezhető
 MIKA TIVADAR
 FÉMÁRUGYÁRÁBÓL
 BUDAPEST, VII., Kazinczy-utca 47.

HAGYOMÁNY 1929-ES HIRDETÉSE

¹ Hevesi Simon, „Chanuka”, *Egyenlőség*, 1924. 43. évf. 50–51. szám, 1. old.; ² Büchler Sándor dr., „Nyolc láng, nyolc nagy magyar”, *Egyenlőség*, 1924. 43. évf. 50–51. szám, 5. old.; ³ Gál Jenő dr., Rein Ármin vértanu leánya (Chanukai szózat), *Egyenlőség*, 1924. 43. évf. 50–51. szám, 4. old.; ⁴ Ekkor Gál Jenő, a demokrata kör nyolc halálos áldozatának családja, a több tucatnyi rokkant és a magyar társadalom jobb érzésű fele rémálmában sem gondolta, hogy 1926-ban a Kúria tulajdonképpen felmentette a gyilkosokat. Lásd: „A bombapör utolsó felvonása”, *Pesti Napló*, 1926. 77. évf. 6. old.; ⁵ Lásd: 3-as jegyzet; ⁶ Az *Egyenlőség* ünnepi számának hirdetései alapján; ⁷ „Hírek – Támogassuk a kerületközi Talmud-Tóra-iskolákat”, *Egyenlőség*, 1924. 43. évf. 50–51. szám, 32. old.; ⁸ „Hírek – Chanuka-istentiszteletek”, *Egyenlőség*, 1924. 43. évf. 50–51. szám, 32. old.; ⁹ „Chanuka – A pesti zsidó fiúárvaház”, *Egyenlőség*, 1925. 44. évf. 1. szám, 9. old.; ¹⁰ „Chanuka – A Budapest-Lipótvárosi Imaházegyesület Talmud-Tóra-iskolája”, *Egyenlőség*, 1925. 44. évf. 1. szám, 10. old.; ¹¹ „Chanuka – A Budapesti Talmud Egyletben”, *Egyenlőség*, 1925. 44. évf. 1. szám, 10. old.; ¹² „Chanuka – A zsidó leánygimnázium”, *Egyenlőség*, 1925. 44. évf. 1. szám, 9. old.; ¹³ „Dr. Gál Jenő chanuka-ünnepi beszéde”, *Egyenlőség*, 1925. 44. évf. 2. szám, 10. old.; ¹⁴ „Chanuka – Az Omike Menza Chanuka-ünnepélye”, *Egyenlőség*, 1925. 44. évf. 1. szám, 9. old.; ¹⁵ „Chanuka – A Zuglói Templomegyesület”, *Egyenlőség*, 1925. 44. évf. 2. szám, 13. old.; ¹⁶ „Chanuka – Chanuka a pávautcai templomban”, *Egyenlőség*, 1925. 44. évf. 1. szám, 10. old.; ¹⁷ „Chanuka – Ünnepélyes solós szudósz a Rumbach-utcai Bész Hamidrásban”, *Egyenlőség*, 1925. 44. évf. 1. szám, 9. old.; ¹⁸ „Chanuka – Tórraavatás a VIII. ker. körzeti templomban”, *Egyenlőség*, 1925. 44. évf. 1. szám, 9. old.; ¹⁹ „Chanuka – A Budapest Ferencvárosi Imaegyesület”, *Egyenlőség*, 1925. 44. évf. 1. szám, 9–10. old.

ELGURULÓ GOMBOK, elhallgatott múltak

A Káva színház KÁRPÓTLÁS című darabján jártunk

STEINER ZSÓFIA írása

A Káva színház az Egységes Magyarországi Izraelita Hitközséggel együttműködve újította fel KÁRPÓTLÁS című komplex színházi nevelési előadását, melyet a 2024/2025-ös tanévben 30 alkalommal mutatnak be középiskolai csoportoknak. Az előadások az Újra élünk 80 programsorozat keretében ingyenesen tekinthetőek meg Budapesten, az osztályoknak csak regisztrálniuk kell a még szabad időpontokra.

Az előadás megkezdődik

Diákcsoport ácsorog a MÚ színház előterében: egy ún. részvételi színházi előadásra érkeztek. Hamarosan csatlakozik hozzájuk egy színész – szerepe szerint Gergő –, és el is magyarázza nekik, ez mit jelent. Vagyis azt, hogy a következőkben egy olyan színházi térben fognak megjelenni, amelyben az ő aktív részvételük is része lesz az előadásnak. Az előadás kerettörténete pedig az, hogy egy kisfilm forgatásához tartott próbának lesznek tanúi. Ezután meginvitálja őket, hogy tartsanak vele, a fiatalok pedig a meredek lépcsők megmászása után belépnek az előadás tényleges színhelyére: egy feketére festett helyiségbe, aminek egyik felén derékszögben elhelyezett emelvényeken nézőtér van kialakítva, közöttük pedig egy szobabelső-díszlet áll.

A történet szerint Gergő egy pár évvel korábbi saját élményét szeretné filmre vinni, ennek a próbája zajlik most, és a fiatalok véleményét fogja kérni bizonyos kérdésekben, melyekben bizonytalan. A történet szerint Gergő 18 éves korában holokauszt túlélő nagymamájának kárpótlási pénzére próbálta rátenni a kezét úgy, hogy kicsalja belőle a történetét, titokban kitölti a kárpótlási papírt és a kapott pénzből megveszi az áhított videokamerát. Csak-hogy egy ponton a tervei kitudódnak, ami lavinát indít el, a szekrényből kiesnek a csontvázak és az egy fedél alatt élő három generáció (a nagymama, a fia és az unokája) egymásnak feszül saját traumáik, saját zsidóság-megélésük és identitásuk mentén, föltépve az évtizedes sebeket.

Drámapedagógiai módszerek

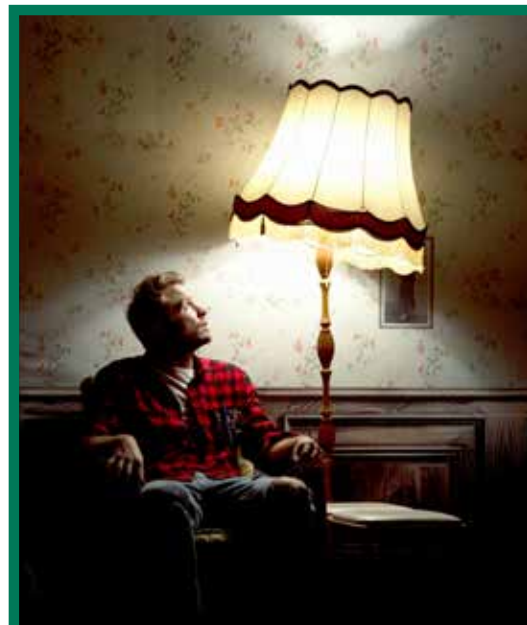
Az előadás egy része előre megírt, egy része pedig improvizáció, hiszen a darab egyes pontjain a színészek megállítják az előadást és egy-egy kérdéssel megnyitják az beszélgetést a nézők felé. Csakhogy, és itt jön a drámapedagógia módszer különlegessége, nem a dilemmáról beszélnek, hanem arról, hogy a filmen ez vagy az hogyan jelenjen meg. Pl. vajon mit lát az ablakon kinéző nagymama, milyen képeket vágjanak be ebbe a jelenetbe? Hogyan kéne elmondania egy színésznek egy részt, hogy valóban érzékletes legyen a filmen? Mi kerüljön a film plakátjára és hol kéne promotálni? Egyáltalán, mit gondolnak a fiatalok, érdekes ez a téma a korosztályuknak? Van értelme erről filmet forgatni?

Ehhez hasonló kérdésekkel vonják be a nézőket, akik így látszólag nem a színdarabban felmerült dilemmáról, erkölcsi kérdésekről, családi feszültségekről kell hogy beszéljenek, ám a valóságban mégis ez történik. Mégpedig

úgy, hogy a fiatalok teljesen részeseivé válnak a játéknak: külső szemlélő nem tudja megmondani, hogy tisztában vannak-e azzal, hogy a filmforgatás története is a darab része, vagy sem. Amíg a színházi térben vagyunk, addig a diákok alkotótársaként tekintenek magukra.

Bár a nézőtérén ülök, nem vagyok része a játéknak: mégis újra meg újra azt érzem, hogy szeretnék belépni ebbe a világba, annyira aktív részvételre inspiráló a kerettörténet és a darabot játszó drámapedagógus színészek előadása. Lenyűgöző, hogy a fiatalok milyen apróságokat figyelnek meg és hogy milyen élesen látják a saját világukat, többek között a közösségi média torzító hatását, a generációk közötti feszültségeket vagy az erkölcsi dilemmák rétegeit.

FOTÓ: KOVÁCS MILÁN

A diákok részvétele

A darab után, mikor az osztály már távozott, amíg a színészek elpakolnak és hazafelé készülődnek, beszélgetünk egy kicsit. Arra vagyok kíváncsi elsősorban, hogy mennyire volt átlagos ennek az osztálynak a reakciója. „Minden osztályban van 3-4 diák, akik nagyon szívesen elmondják a véleményüket, ilyenkor figyelniük kell, hogy a többieket is be tudjuk vonni” – adja meg a választ Bori Viktor színész, drámapedagógus, a darabbeli apuka. A kilencedikesekkel, mint például ez az osztály, akikkel találkoztam, általában nehezebb – teszi hozzá –, mivel ezek újonnan alakult osztályok, még nem merik annyira nyíltan vállalni a véleményüket egymás előtt. Így vagy úgy azonban mindig sikerül végül bevonni és aktív együttműködésre sarkallni a diákokat „Beszülni még nem sült be ez az előadás” – teszi hozzá mosolygva.

„Jól tudnak kapcsolódni ehhez a fiatal filmkészítők keretéhez is, az meg tudja őket mozgatni” – egészíti ki az elmondottakat Milák Melinda, aki a nagymamát alakítja

„Több előadás után megkérdezték, hogy akkor most ez igaz volt, lesz film? Ez nagyon behúzza őket, élvezik” – kapcsolódik be a harmadik színész, a filmrendező fiút alakító Benkő-Kovács Gergő a beszélgetésbe. Ő időközben lekísérte a diákokat, és egyben mintegy kiléptette őket a darabból, az előtérben zárva le a keretjátékot, ahol megkezdték. „Sokszor tesznek fel olyan kérdést a végén, amiből látszik, hogy nem engedték el a történetet” – teszi hozzá Milák Melinda.

„Játszottuk már felnőtteknek is, az is nagyon tanulságos volt” – meséli Bori Viktor. – „Nagyon erősen érezhető volt a generációk közötti különbség. Egy felnőttnek sokkal inkább berögzültek a gondolatai, sokkal nehezebben tudja elfogadni, ha másnak más a véleménye.”

Holokauszt-emlékezet a színházi térben

A 150 perces darabot két részben játsszák, a történetet több ponton megnyitják a nézők felé, és ezekben a – látszólag – technikai beszélgetések-

be olyan kérdések szövődnek bele, mint hogy kinek mit jelentenek a családi történetek, hogyan változtathatnak meg minket egyetlen tett következményei, mit jelent a személyes és a társadalmi emlékezet stb. A program azonban ezzel nem ér véget, igény esetén az előadás kiegészíthető egy rabbi-val való személyes találkozóval, amelynek során a zsidó vallásról, az emlékezés zsidóformáiról és más témákról beszélgethetnek.

Romankovics Edit író-rendező hihetetlen érzékenységgel és tudással nyúlt mind a holokauszt-trauma, mind a generációk közötti feszültségek témájához. Tökéletesen mutatja be az holokauszt túlélő családok sérüléseit, a darabban tapintható az elhallgatás okozta feszültség, és annak traumái. Én magam napokon keresztül az élmény hatása alatt voltam – mert élmény volt, a szó minden értelmében maga a történet, a színészi játék, a drámapedagógusok szakértelme és a diákok aktív részvétele egyaránt. A végtelenül egyszerű, zárt és feszes térbeli keretben olyan motívumok bontakoznak ki, mint a meggyilkoltak történetei, melyek az érdeklődő utókor hiányában az utolsó tanúk halálával örökre eltűnnek. Vagy éppen a zárójelenet egy eleme, melyben a nagymama pakkját összecsomagolják: egy batyu és egy bőrönd – ennyi, amit a gettóba magukkal vihettek, ennyi, ami egy ember életéből marad, ha nem visszük tovább az emléküket.

Köszönet illeti a Káva Színházat, az alkotókat, a színészeket és a támogatókat: a megbízást adó EMIH-et, valamint a Miniszterelnökséget, a MAZSÖK-öt és a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.-t, amiért ezt a történetet és ezt az élményt elérhetővé teszik a diákok számára. Biztos vagyok benne, hogy ezáltal olyan tudással, megértéssel és megeléssel gazdagodnak, ami egész életükre kiható változásokat indíthat el bennük.

A 2025-ös évre még vannak szabad helyek, az iskolák és az érdeklődő pedagógusok Kertész Fanninál a solyomnagy.fanni@kavaszhaz.hu címen és/vagy +36 30 555 4269-es mobilszámon jelentkezhetnek további felvilágosításért és regisztrációért.

Dráma és feloldozás a Tóra árnyékában

WALLENSTEIN RÓBERT írása

Hatalmas érdeklődés kísérte a Zsilip zsinagógában azt a színházi előadást, amelyet holokauszt túlélők tudományos és magán prózai feljegyzéseiből dramatizáltak, és amely azért is született, hogy segítsen feloldani a transzgenerációs traumákat. A Hagyaték című produkció felejthetetlen élménye marad azoknak, akik láthatták a december eleji műsort.

MOTTÓ 1: „Egy elhibázott életet nem lehet hazugságokkal felpolírozni” (Anya)

MOTTÓ 2: „Miért titkoltad el, hogy zsidó voltál!?” (Fiú)

Hosszú percek óta feszülten fogja ölébe tett hátizsákját Rába Roland, Jászai-díjas színész, aki a közönség sorai között foglal helyet. Sapkája segíthet neki beleolvadni a tömegbe, de közben folyamatosan pásztazza a publikumot. Lehetünk majd nyolcvanán a Zsilip nagytermében, ahol immár harmadik esztendeje zajlik a hitélet Glitzenstein Sámuel rabbi áldozatos munkájának köszönhetően. Most itt alakították ki a színpadot, ami a négyszög alakzatban kirakott széksorok előtti tér. A színészt figyelem folyamatosan. Látványosan próbál ráhangolódni az előadásra. Öszszehúzza szája szélét, szemöldökét. Szolidan billegteti a fejét. Érezni rajta, hogy nem feltétlenül a szöveget mormolja, hanem lelkileg próbál megérkezni a kezdésre. Feuer Yvette cipőkopogása jelzi, a darab kezdetét vette.

A Láthatáron Csoport színházi társulat két művésze éppen 75. alkalommal veselkedik neki a Hagyatéknak. Annak az előadásnak, amely évek óta a csoport egyik legnépszerűbb produkciója, és amely két világhírű pszichológus, anya és fia írásaiból formálódott színpadi szöveggé. Alice Miller, lengyel származású – ho-

lokauszt túlélő – gyermekkor-kutató, és elsőszülött fia, Martin Miller családi traumáiból, elhallgatásaiból, hazugságaiból, képmutatásaiból egy végig robbanásig feszült, nehéz és fájdalmas produkciót láthatunk. Megpróbáltatásainkért lebilincselő színészi játék a jutalom. Feuer, aki a Láthatáron Csoport alapító-művészeti vezetője is egyben, Alice Millert elsőként egy olyan monológgal idézi meg, mintha egy tudományos tanácskozáson lennénk. A közönség akkor zökken ki a szakmai diskurzusra emlékeztető hangulatból, amikor Rába Roland – alighanem jól megrémítve a mellette ártatlanul ülőket... – fájdalommal teli üvöltésével vonja kérdőre: „Miért titkoltad el, hogy zsidó voltál!”

Itt pedig meg is érezzük az egész előadás egyik legfontosabb kérdéséhez: mit kezdjen az ember azzal a tterheléssel, ha a szülei eltitkolták előle, hogy ő valójában egy elkövető, náci-kollaboráns apa, és egy áldozat, zsidó anya gyermeke. A feszültség akkor bontakozik ki leginkább, amikor a fiú felidézi az apja által elkövetett megaláztatásokat, fizikai és érzelmi abúzust, és felelősségre vonja anyját annak hallgatásáért, közönyé-

ért, cinkosságáért. Ebben pedig az a legnagyobb dráma, hogy Alice Miller saját maga volt a szószólója, és nemzetközileg elismert úttörő tudósa a gyermekkori traumák vizsgálatának, jellemfejlődésre ható meghatározó szerepének.

A Hagyaték egyik alappillére Martin Miller 2013-ban megjelent könyve – *A tehetséges gyermek igazi drámája – Alice Miller tragédiája* – volt, amely majdhogynem egy antitézise édesanyja *A tehetséges gyermek drámája és az igazi én felkutatása* című korábbi bestseller-kötetének. A két író külön-külön átélte sorsdrámáját más-más megvilágításban tárja fel az előadás. A Láthatáron Csoport alkotói e két kötet mellett számos tanulmányt, előadást, magánlevelezést használtak fel arra, hogy színpadra állítsák a két ember történetét. A magával ragadó darab felkeltette Preisz Éva Eszter pszichiáter-pszichoterapeuta figyelmét is. Ő – Schenker Krisztinával közösen – már lassan három éve felelőse egy az EMIH által életre hívott transzgenerációs traumákkal foglalkozó programnak. A „Sorsról sorsra” szervezői önismereti foglalkozások keretében eddig már számos alkalommal keresték a válaszokat olyan

fajsúlyos kérdésekre, hogy milyen módszertani és praktikus technikákkal lehet az örökölt, ki nem mondott, vagy direkt elhallgatott traumákat kezelni. Most december elején, hála a Láthatáron Csoport alkotóinak, a művészet és a drámaterápia eszközeit kísérelték meg alkalmazni problémáik orvoslására.

„Az előadás általában segít abban, hogy kicsit jobban megismerjük saját magunkat, jobban megértsük családjaink múltját, és saját cselekedeteink mögötti összetevőket. Hiszem, hogy önismereti foglalkozásokkal lehetséges közelebb kerülni a múlt sebeinek begyógyításához” – mondta el lapunknak még a darab előtt Feuer Yvette, akiben az elköteleződés a téma érzékenysége iránt talán abban is tetten érhető, hogy ő maga is harmadik generációs holokauszt-túlélő. Ezenfelül színházi társulatának egyik alapvetése, hogy olyan előadásokat játszanak, amelyek szerintük erősítik az egyéni és társadalmi önreflexiót. „Művészeti és színházpedagógiai tevékenységeinkkel próbálunk hozzájárulni ahhoz, hogy társadalmunk szolidárisabb, toleránsabb lehessen” – tette hozzá.

„A békéhez való visszatalálás több nemzedéken keresztül vezet” – hangzik el az előadásban, amelynek másik emlékezetes mondata így szól: „Egy elhibázott életet nem lehet hazugságokkal felpolírozni”. Ezek a gondolatok talán másokban is sarokpontjait képezték az egész drámai történetnek: nem könnyű, és bizony akár sok

időbe is telhet, amíg képesek lehetünk a szembenézésre/önvizsgálatra, de ha őszintén van bennünk szándék és bátorság, akkor talán meg lehet találni a megkönnyebbülés és a lelki gyógyulás felé vezető utat. Ehhez kínált valamiféle példát a Hagyaték, amelyben végig lüktet a két színész fiktív párbeszédére épülő, korokat és tereket átívelő produkciója. A feszült pillanatokat alkalmanként önironikus mondatok próbálták feloldani. A közönség döbbenete és együttérzése, fájdalom és kétségei kitapinthatóak végig a bő órás, egyfelvonásos darab során. Rába Roland a legvégén hátára veszi a táskáját, és mint egy kisdíák, egyedül hagyja el a színpadot. Ott marad a közönség a végtelennek tűnő kétségekkel, kérdésekkel és kételyekkel. Nem véletlen, hogy a jól megérdemelt tapsvihár után az alkotók bejelentik: egy rövid szünet után – amely alatt egy 10 perces video-interjú sugározna Martin Millerrel – közös beszélgetésre invitálják a publikumot. Preisz Éva Eszter pszichiáter-pszichoterapeuta vezeti a diskurzust, amelyet sok kérdés és felvetés övez. Közösen boncolgatják a lelki traumák összetett és bonyolult spektrumait, mindehhez pedig a szakember és az alkotók – kiegészülve Tárnoki Márk rendezővel is – támogató partnernek bizonyulnak. Feuer Yvetteknek 74 korábbi alkalommal már működött, és

így volt ez most is: a Hagyaték utáni beszélgetés most is jótékony hatású, sok nézőt segít közelebb vinni az érzelmi feloldozáshoz. Az elfogadáshoz és talán a megértéshez is. Sőt, a szintén harmadik generációs holokauszt-túlélő, Preisz Éva Eszter empátiája és tapasztalatai is meghatározóak voltak abban, hogy az est végére a Zsilip közönsége is eljuthatott egy lelki megkönnyebbülésig. „Legtöbbünknek vannak olyan otthonról örökölt mintái, amelyek úgy befolyásolják mindennapos viselkedésünket, hogy nem tudunk magyarázatot adni rájuk. Ilyenkor pedig, ahelyett, hogy ezeket a mintákat tovább örökítenénk, talán érdemes lehet megállni, távolabbra tekinteni, és az összetettségünkben logikát, magyarázatot keresni” – mesélte lapunknak az előadás előtt a terapeuta, aki úgy véli, szembenézni transzgenerációs sorskérdéseinkkel gyökeres változásokat eredményezhet.

Ez az előadás is egy igazi próbatétel volt, és aki ezt itt átélte velünk, az sokat tett a saját lelki békéjéért. Azok, akik most minderről lemaradtak, de érdeklődnének a transzgenerációs örökségek iránt, keressék az EMIH „Sorsról sorsra” legújabb önismereti szeánszait. Mint azt Preisz Éva Eszter elárulta, már szervezés alatt egy újabb találkozó, ahol rabikkal, történésekkel, művészekkel és egyéb szakavatott lélekbúvárral lehet majd értékelni az örökölt sorsok összetett problematikáját és lehetőségeit.

PERCEK TÁNCA

NŐI HŐSÖK ÉS VÁLTOZÓ TÖRTÉNELMI HELYZET BERECZ PÉTER ÚJ FILMJÉBEN

STEINER ZSÓFIA *interjúja*

November 6-án, a televíziós premier előtt vetítették a Percek tánca című dramatizált dokumentumfilmet a mártírhalált halt Székes Hanna költőről a Zsilip Központban. A filmvetítést kiállítás kísérte, utána pedig közönségtalálkozóra került sor az alkotókkal. BERECZ PÉTERrel, a film Junior Prima-díjas rendezőjével a bemutató előtt beszélgettünk.

– *Kezdjük egy triviális kérdéssel: mit jelent az, hogy dramatizált dokumentumfilm?*

– Azt jelenti, hogy tartalmazza azokat az elemeket, amelyeket egy tradicionális dokumentumfilm és dramatizált jelenetek is. A film a Percek tánca nevet viseli, ami Székes Hanna egyik versének, és a Shabbat Song együttes róla szóló darabjának is a címe. Ez a kettő nagyon jól kiegészíti egymást, kontextusba tudjuk helyezni az életét és az életművét.

– *Ki a film célközönsége?*

– Gyakorlatilag mindenki, aki eddig nem ismerte Székes Hannát, vagy csak nagyon keveset hallott róla.

– *Ez egy elég széles kör. Te is beletartoztál korábban ebbe a körbe?*

– Igen, amikor először felhívott Novák András, a producer, hogy készítsünk egy filmet Székes Hannáról, akkor viszakérdeztem, hogy kicsoda Székes

Hanna. Azt mondta, hogy először néztem meg a darabot, és utána döntsek. Megnéztem, és rögtön eldőlt, hogy meg szeretném csinálni. Több zsidó tematikájú filmmel is foglalkoztam korábban, például a nemrég elhunyt Lily Ebert történetével.

– *Mi fogott meg benne?*

– Székes Hanna 23 éves volt, amikor kivégezték, én pedig 23 éves voltam, amikor erre a produkcióra felkért Novák András. Ez adott egyfajta kapcsolódási pontot. Ha valaki elmélyed Székes Hanna történetében, olvassa a naplóját, akkor egy szárnyait bontogató lányt fog látni, aki vágyik arra, hogy elismerjék költőként, hogy figyeljenek rá. Lehet érezni, milyen nehézségekkel jár egy alkotói munkafolyamat és én ugyanezeket éltem át, amikor filmet vagy bármi mást alkotok. A versei is nagyon megragadtak. Tizenöt napig ültünk a vágóasztal előtt, nagyon sokszor újra hallottam ezeket a versrészleteket, így még jobban megtaláltak a mondatai, a verssorai. Még most is bennem élnek.

– *Nekem, pesti zsidó a lányként felnőve, ő egy nagy példakép volt, az összes versét tudtam fejből. Jó érzés, hogy másokra is ilyen hatással van.*

– Pont erre világítunk rá a filmben, hogy van egy magyar lány, aki itthon kevésbé ismert, de akit Izraelben nemzeti hősként nagy tisztelet övez. Mi is forgatunk Izraelben. Mindenki azt kérdezte, mit forgatunk – az izraeliek nagyon közvetlenek –, és amikor mondtam, hogy Székes Hanna életéről, akkor el voltak ragadtatva.

– *Volt egy történelmi előzménye annak, hogy miért nem vált az életének ismerete az alapműveltség részévé korábban, de vajon miért maradt ez így az elmúlt harminc évben is?*

– Ugyan az irodalmi kánonba nem került bele, de ahol kell, ott őrzik az emléket. Szerintem inkább erre kell koncentrálnunk, hogy vannak, akik küldetésüknek tekintik, hogy megőrizzék és megismertessék az emléket. Persze, sajnálom, hogy az iskolában nem tanultunk róla, szerintem jó olyanokról is tanulni, akik életkorban nincsenek

messze a tanulóktól és megismerhetnék, hogy őt milyen dolgok foglalkoztatták. Pont ezért mi ebben a filmben nem a küldetéséből indulunk ki, inkább arra koncentrálunk, hogy milyen lány volt ő. Ezek az alapok viszont nem Izraelben keresendőek, hanem Magyarországon.

– Milyen volt az együttműködés a *Shabat Songgal*?

– Nagyon jó volt együtt dolgozni az együttes tagjaival. Amikor Szenes Hannáról beszéltünk, nekik is felragyogott a szemük. Nagyon felnéztem rájuk emiatt, jó volt látni, hogy valaki ennyire nagy tisztelettel tud lenni egy másik ember iránt. Ez visszaköszön a filmben is.

– Mire számítasz, milyen hatást tud elérni a film? Elképzelhető, hogy eljut a fiatalokhoz, gimnazistákhoz is akár?

– Önmagában a televíziós bemutató egy nagy siker, hogy eljuthat sok emberhez a neve. A filmet a saját platformjaimon is hirdetem, ami az én korosztályomhoz szól. Talán az is számít, hogy közelebb állok hozzájuk korban 24-25 évesen, rajtam keresztül könnyebben eljut a fiatalokhoz, mintha egy 40-50 év közötti rendező készítette volna.

– Szakmailag milyen kihívást jelentett a film elkészítése?

– Külön élmény volt, hogy kétszeresen rendeztem a filmet: egyrészt voltak a szakértői részek, és voltak magának a darabnak jelenetei. Ez nagyon izgalmas volt. A Színház- és Filmművészeti Egyetemen multikamerás adás rendezésre szakosodtam, és most volt az első olyan alkalom, hogy egy közvetítő kocsiból készítettem felvételt és irányítottam egy stábot, nyolc kamerával dolgozva. Mintha mindenből, amit az egyetemen tanultam, hirtelen le kellett volna vizsgáznom.

– Hogy építetted fel a film szerkezetét?

– Nagyrészt interjúbeállításokban látszódnak a szakértők és a bejátszásoktól elevenednek meg Szenes Hannának a gondolatai. Vannak részek, amik a darabban kicsit hátrább voltak tolvá és én előrébb hoztam, minél inkább érthető legyen. Rengeteg segítséget kaptam Szalai Annától, nagy köszönettel tartozom neki, nagyon sok jó tanáccsal látott el.

– Ő volt az egyik megszólaló szakértő is. Hogy választottátok ki a többieket?

– Mindenki, akivel beszéltünk, kicsit más szempontból nézte az életét, más tart belőle fontosnak. Nekem pont ez volt az érdekes, hogy ezeket megmutatva a kitűzött céloom felé haladjak. Megszólal benne Megyeri Jonatán rabbi, Lutter Imre, a Magyar Versmondók Egyesületének az elnöke, Kovács Tamás, holokausztörténész, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem docense, illetve a levéltár magyar munkatársa, aki kint mesélt nekünk Izraelben.

– Szenes Hanna azért is válhatott Izraelben példaképpé, mert egy más érzést visel bele a holokauszt emlékezetébe, nem a szenvedést, a kiszolgáltatottságot, hanem az ellenállást, a hősiességet. Meg tud ez jelenni a filmben a tragikus végkifejlet mellett?

– A zsidóságról mindig a holokauszt jut az emberek eszébe. Lily Ebert története kapcsán ismertem meg, hogy a zsidóság mennyire élő dolog. Mennyire sokan büszkéek arra, hogy zsidók. Ezért tetszett nekem az EMIH-nek a 80 év újra élünk szlogenje. Jó lenne, ha a holokauszt oktatása előtt egy-két órát rászánnának arra, hogy milyen volt a zsidóság, a zsidó élet előtte.

– Említetted, hogy már a háború alatt forgattatok Izraelben. Mettől meddig zajlott a forgatás, mivel volt párhuzamban?

– 2023 januárjában kaptam a felkérést, tehát még október 7-i előtt voltunk, de Izraelben már valóban utána forgattunk. Fontosnak tartottam, hogy legyen a narrációban egy utalás erre. Először voltam Izraelben, és éppen ez a kibuc volt, ami leginkább megfogott... belegondolni, hogy betörtek ilyen kibucokba és milyen pusztítást vittek véghez... Riporterként nagyon sokat foglalkoztam a témával, de csak akkor értettem meg teljesen, hogy amikor kiejtem a kibuc szót, a mögött mi is van pontosan. Úgy jött ki a forgatás, hogy volt egy szabad napom, és még itthon leszerveztem, hogy el tudjak menni a támadások helyszínére forgatni. Ebből készült egy Heti napló riport is. Megtapasztaltam Izraelben azt is, hogy valamilyen szinten mindenki ismer mindenkit, mindenki ismer legalább egy olyan embert, aki valamiért érintett.

– Szenes Hanna azért is ment el, mert nem tudott Magyarországon a zsidósága miatt kiteljesedni. Ahogy most Nyugat-Európából vagy az amerikai egyetemeken fellángoló zsidóellenesség elől is sokan elmene-külnek. Amilyen molinók most fogadják az egyetemistákat, ugyanazok lóghattak volna ott 80 évvel ezelőtt is...

– Megváltozott a történelem: abban az időszakban Szenes Hanna azért ment el itthonról, merthogy itt nem járhatott volna egyetemre, a jogai nem lettek volna figyelembe véve. Milyen érdekes, hogy most Magyarország majdhogynem az egyetlen olyan ország, ahol nyugodtan lehet a zsidóknak is egyetemistának lenni.

– Talán emiatt is lenne fontos Szenes Hanna példáját a mai fiatalok, főleg a lányok elé tenni abból a szempontból, hogy dönthetnek az életükről és lehetnek hatással a világra.

– Igen, ez az, ami még ebben a történetben nagyon fontos, és amiről nem beszélünk eleget. A női hősök. Pedig vannak női hőseink, csak egyszerűen el vannak feledve, vagy nem úgy van gondozva az emléküik, ahogy kéne. Szenes Hanna hiába volt csak 23 éves, nagy örökséget hagyott hátra, rengeteg gondolatot, amivel érdemes foglalkozni. Mit jelent a haza, mit jelent, ha az ember két helyre is tartozik. Mi a szeretet, mi a család. Mit ér az elismertség.

– Hogyan él tovább veled mindaz, amit a film során tapasztaltál?

– Amikor az ember belefog egy alkotómunkába, akár csak egy tévés riportba, akkor nem úgy áll neki, hogy az csettintésre megvan. Mindig van fent és lent. Szenes Hanna is ezeken az alkotói folyamatokon megy keresztül. Amikor megír egy verset, és nem tudja, hogy most ez jól sikerült-e, ír egy naplóbejegyzést, és nem tudja, hogy nagyképű lett-e, és állandóan örli magát, hogy mi a helyes út. Én is ugyanezen mentem keresztül, ezzel a részével azonosultam legjobban az életéből.

Ez nem egy gyors film, gondolkodni kell rajta, meg kell emésztetni, meg kell állni. Ez nekem is újdonság volt, általában sokkal feszesebb tempójú filmeket készíték. De ez olyan téma volt, amelyhez nekem is le kellett lassítanom és kell, hogy a néző is lelassuljon.

Csurka antiszemita volt. Érdekel ez ma valakit?

KÖVES SLOMÓ RABBI írása

„És leszel döbbenetté, példázattá és szóbeszéd tárgyává mind a népek között, ahova elvezet téged az Örökkévaló.” (Biblia, 5Mózes 28:37.)

A zsidóság évszázadokon keresztül nem volt alanya a politikai diskurzusnak – nem szólalt meg saját nevében, saját hangján. A „zsidó” elsősorban metaforaként volt a közbeszéd gyakori tárgya. A zsidók emancipációját, e folyamat előrehaladását, megtorpanását, a „ki felelős a holokausztért”, a „ki antiszemita”, a „ki az antiszemitább” és hasonló kérdéseket a politika aktorai, a közbeszéd hangadói instrumentalizálták, saját céljaik elérésére használták. A „zsidó” fontos volt, de nem azért, amit mondott, hanem azért, amit róla mondtak.

Mára emancipálódtunk. Nem jogi értelemben, azon jó ideje túl vagyunk. Politikai értelemben. A „zsidókérdés” ma már metaforikus értelemben sem „kelendő” politikai termék. Itt az idő, hogy ne elégedjünk meg azzal, amit rólunk mondanak, hanem kezdjünk el mi is mondani valamit. Mert van mondanivalónk, ami fontos és hasznos mindenki számára.

Egy olyan korban, amikor minden kapaszkodó elveszni látszik, amikor a nagy eszmények egytől egyig fuccsot mondanak, amikor előbb Európa meghalt Auschwitzban és mára Auschwitz is meghalt Európában, amikor mindent áthat az – elsősorban – szellemi értelemben vett bizonytalanság és az erkölcsi mérce hiánya, kell legyen mondanója a zsidóságnak. Az az ethosz, amely évezre-

dekkel ezelőtt forradalmian változtatta meg a világot, ma is létezik, és van olyan üzenete, amely érdemes a világ figyelmére.

„Nem mivel számosabbak vagytok mind a népeknél [...] hisz ti vagytok a legkevesebben mind a népek között; mert az a ti bölcsességetek és értelmetek a népek szemeiben, amelyek hallják mindezeket a törvényeket és mondják majd: Bizony bölcs és értelmes ez a nagy nemzet!” (Biblia, 5Mózes 7:7.; 4:6.)

Csurkáról nem lehet őszintén azt gondolni, hogy ne lett volna antiszemita

Az utóbbi néhány hét kedélyeit érdekes módon nem borzolta túlságosan az a próbálkozás, amely alighanem vitát akart generálni az abszurd felvetésből, hogy antiszemita volt-e Csurka. Nehéz őszintén komolyan venni ezt a kérdést, hiszen a kilencvenes évek antiszemitizmusának hangadójáról van szó. A „mindig más köntösben visszatérő ejtóernyősökről”, „tel-avivi összekötőkről”, „a holokauszttal a hátuk mögött az új világfelosztásra felkészülő”, „néhány millió bőrébe nem férő, izgága hangoskodóról” előszeretettel beszélő, rendszeresen zsidózó író-politikusról nem lehet őszintén azt gondolni, hogy ne lett volna antiszemita. De miért lett ez a téma éppen

most aktuális, és mi az, amiről ennek apropóján valóban érdemes elgondolkodnunk?

32 év távlatából, a hírhedt Csurka-dolgozat („Néhány gondolat...”) után talán eljött az idő, hogy újra megvizsgáljunk néhány alapkérdést társadalmi együttéléstről, fundamentális értékekről, politikai szerepekről és mind ebben a magyarországi zsidóság feladatáról.

Több mint ironikusak, egyenesen az isteni tero fanyar humoráról árulkodnak az elmúlt néhány hét szemfelnyitó eseményei.

Hosszú ideje töprengek egy érdekes, eddig magyarázhatatlannak tűnő ellentmondáson, amely a világban erősödő (baloldali) antiszemitizmus, Izrael-ellenesség bántóan agresszív mélyrétegei és a hagyományos jobboldali antiszemitizmus teljes kiüresedése – Európa legtöbb országában eljelentéktelenedése, hazánkban pedig lényegében eltűnése – között feszül. Van itt valami, amire egy sok szempontból kiváló képességekkel megáldott, de mégis csak virtigli antiszemita rehabilitációjának csendes, már-már erőtlén kísérlete világított rá félreérthetetlenül. Ugyanis nincs az ügynek sem politikai súlya, sem politikai tétje; nem lehetett a kortárs politikai diskurzusok, dichotómiák, szembenállások regisztereiben elhelyezni.

Királyhegyi Pál szellemes névadását kölcsönvéve Csur (hiszen egy ilyen rosszindulatú zsidógyűlölőt nem szabad becézni) tényszerű antiszemitizmusának megkérdőjelezése – annak provokatív jellegével együtt is – súlytalanak és érdektelennek bizonyult 2024-ben. Az antiszemita egy roskatag mellszoborként került – nem a panteonba, hanem – egy lakiteleki parkba, a zsidók meg zavartalanul élnek tovább az életüket.

És ekkor ráeszmélünk: hiszen az emancipáció programja Magyarországon elérte célját.

A politikai antiszemitizmus ügyének rendszerváltás utáni legkarakteresebb képviselőjének, szimbólumának rehabilitációjára tett kísérlet – az obligát, de fékezett habzású hümmögés és az alig hallható ováció villámgyors lecsengése után – egyenlő mértékű érdektelenséget vált ki zsidókból és nem zsidókból. Létrejött egy olyan társadalom-lélektani szimmetria, amelyben már nincs szükség érzékenységek versenyére. A zsidók 1867-ben vállalt emancipatorikus ambícióikat ki- és beteljesítették, a többségi társadalom pedig ezt általánosan elfogadta, és igyekszik együtt élni vele.

Mit jelent emancipálódni?

Érdemes itt megállnunk egy pillanatra egy kis fogalomtörténeti áttekintés céljából. Mit is értünk emancipáción és annak sikerén? Bár világnézetem nem éppen erről a forrásvidékről származik, egy gondolatkísérlet erejéig komolyan veszem a premarxista Karl Marx emancipáció-

fogalmát. Már Kant a „Mi a felvilágosodás?”-ban a felvilágosodás lényegét is egy emancipációs jellegű folyamatban érte tetten, miszerint a magunk okozta kiskorúságból lábunk ki, de Marx értelmezésében a „szülői felügyelet joga” alól mentesülő ember vagy társadalmi csoport így elnyert szabadságánál többről és érdekesebből van szó. Egy teljes szemléletváltásról, arról, ahogy az atyáskodó autoritás (esetünkben ez a többségi társadalomé) „elmúlásával” létrejövő szabadságátformálja a tudatot, megváltoztatja annak reflexeit, első reakcióit, a világ hétköznapi jelenségeire adott primer válaszait.

Nos, a rendszerváltás idején éledezni kezdő, majd a következő generációban kiteljesedő önazonos zsidó tudat a többségi társadalmi környezethez való viszonyában mára visszafordíthatatlanul átformálódott: sem alárendeltséget, sem kiszolgáltatottságot, sem lekötelezettséget, sem állandó kétértelműségek közötti tájékozódás kényszerét vagy annak képtelenségét nem érzi. Él egy mind átpolitizáltabb társadalomban, mint egy a sok közül, és politikai szimpátiáit nem a zsidó identitása befolyásolja.

Létrejött egy történelmi állapot, melyben az ország, a politikai osztály és a nemzetközi környezet speciális együttállásai és feszültségei a környező világgal erős kontrasztban megnyugtatóan otthonos helyé tették a Kárpát-medencét, miközben felnőtt a holokauszt utáni harmadik és negyedik generáció, amelynek tagjai már nem sérelmek mentén próbálnak identitásukról gondolkodni. Ebben a szó legnemesebb értelmében módosult tudatban egy Csurka-rehabilitációs kísérlet inkább szárnalmas, mint félelmetes. De ha ez így van, nincs-e itt az ideje valami valóban újnak?

A „zsidókérdés” súlyvesztése

Magyarországon az elmúlt 150 évben a zsidókérdésnek pozitív vagy negatív előjellel, de mindig volt politikai súlya. A Habsburgokról való leválás, a magyar politikai önrendelkezésért folytatott küzdelem éveiben a zsidók a történelmi Magyarország területének egyetlen olyan kisebbsége volt, amellyel a magyar nemzetiség többségi arányait meg lehetett tartani a többi nemzetiséggel szemben. A zsidók „elmagyarosodása” eminens érdek volt a szuverenitásáért küzdő magyar politika számára, és ebből fakadt a zsidóság politikai súlya.

A polgárosodás évtizedei után az első világháborút és a kommünt követő évtizedekben a zsidók elleni gyűlölet magas hőfokon tartása mögött ugyancsak rideg politikai érdek bújt meg. A korábbi rendszer nyerteseiként felmutatható zsidókat könnyű volt a gondok okaként megjelölni, így a zsidókérdés politikai súlya a korábbi időszakhoz képest ellentétes előjellel maradt továbbra is jelentős.

A holokausztot követő három évtizedben a zsidóságnak – mint a fasizmus abszolút áldozatának – „védelme” tette a zsidókat a rendszer kimondatlan legitimáló tényezőjévé.

A rendszerváltozást követő két évtizedben pedig a bal- és jobboldali politikai diskurzus legitimáló és delegitimáló eszköze lett a szimbolikus zsidó a nagy hagyományokkal rendelkező népi-urbánus vitában csakúgy, mint a huszadik század borzalmait felidéző politikai ketrarchában. A holokauszt árnyékát a politikai jobb-, a kommunizmus büneiét pedig a baloldalra lehetett könnyen rávetíteni, és mindkét sémában kiváló szimbólumnak bizonyultak a zsidók. Ennek a diskurzusnak volt szélsőséges szereplője Csurka és az ő MIÉP-es elvtársai.

Az érintettség a magyar zsidóság tényleges politikai kötődéseit is befolyásolta, így lett sok zsidó kommunista vagy – később – szadeszes.

Csak hogy a 21. század második évtizedére ez a kerekezés kifulladásra látszik. A szereplők és a szimbólumok megváltoztak. A világ egészen másképp néz ki, és a politika is másképp néz a világra. Mindeközben tőlünk nyugatra óriási sebességgel terjed az antiszemitizmus vírusának legújabb variánsa, de itt és most lehetőségünk lenne a zsidóság saját hangját hallatva, aktív szereplőként tényezővé válni a közbeszéd tereiben, és nem azáltal, amit mások mondanak a zsidókról.

A jobboldal ritmusváltása

2024-re lecsengett a népi-urbánus vita, nincs liberális és klasszikus baloldali párt, mást jelent jobboldalinak lenni, és a zsidó identitások összképe is sokat változott.

A rendszerváltozást követő első 25 évben a jobboldaliság fontos identitásképző eleme volt Trianon, a revizionizmus, a Horthy-nosztalgia, és sokak számára mindez bizony együtt járt minimum egyfajta szalon-antiszemitizmussal.

Orbán Viktor 2010-es hatalomra kerülésének jelentős vívmánya volt a jobboldaliság szisztematikus újrakereztése, a magyar jobboldal áramvonalasítására tett kísérlet. Ma a nemzeti szuverenitásért folytatott küzdelem, a család, a nemzeti kultúra védelme, a keresztény (egyre gyakrabban „zsidó-keresztény”) értékrend megőrzése, az illegális migráció elleni fellépés középpontba állítása mellett jelentős a változás a zsidósághoz és Izraelhez való

hozzaállásban is. Izrael a nemzeti szuverenitásért folyó küzdelem példaképe, a judaizmus a „kereszténység idősebb testvére” lett.

Mindeközben pedig Magyarország Európa egyik legbiztonságosabb országává vált, ahol az identitását megélő zsidóságnak nincs oka félni.

Az október hetediké utáni világban pedig mindez még nagyobb súlyt kapott. Magyarország már nem a szegény-padba ültetett „antiszemita ország”, hanem „Izrael legjobb barátja Európában”, ahová nyugodtan jöhetnek az izraeli focisták, amely nem engedélyezi a terror párti tüntetéseket, és amelynek miniszterelnöke nyilvánosan ítéli el a hágai „bíróság” antiszemita döntését. A jobboldal áramvonalasítása a nemzetközi trendeknek is megfelel, a magyar miniszterelnök pedig példát mutatott azzal, ahogy lépésről lépésre tisztította meg saját oldalát az antiszemita stichtól a „két lépést előre, egyet hátra” stratégiájával elkerülendő, hogy „a politikai vezetőt magára hagyja tábora”.

Talán nem szerénytelenség megemlíteni, hogy ehhez a folyamathoz az EMÍH-nek is volt hozzájárulása. Azzal, hogy a zsidó identitás megélésének a vallás értékeit középpontba állító és a politikai participációtól független alternatíváját kínáltuk, méghozzá úgy, hogy az a magyar nyilvánosságban is teret nyert, lehetőség adódott a politikai térben való viszonyulások újrarendezésére is. Hosszú – nem egyszer fájdalmas áldozatokkal járó – folyamat volt. De kijelenthetjük, mára a változás nem letagadható. Mi sem példázza jobban ezt a történelminek is nevezhető változást, mint az a tény, hogy most van először olyan helyzet a magyar politikai diskurzusban, amikor a zsidóság vagy a zsidó ügy nem témája a politikai diskurzusnak.

Bal- és liberális oldal praktikusán nincs, a Fidesz új ellenfele, a Tisza egyelőre nem nyilvánult meg a témával kapcsolatban. Látszólag még a Jobbik-utódpárt, a Mi Hazánk is ritmust váltott, és az erőtlen Csurka-restauráció is az illető antiszemitizmusát feledtetné leginkább. Az élesedő politikai versenyben nyilván meg kellene szólítani a szélsőjobboldali szavazókat is, de az antiszemitizmus elhagyásával.

***Mission – tehát – accomplished.
Kivételes helyzetben vagyunk.***

Az antiszemitizmus kiszorulni látszik a politikai közbeszédből, a zsidóság biztonságban van, Izrael támogatása megkérdőjelezhetetlen, a zsidóság pedig végre nem kapcsolódik össze a politikai participációval.

150 évnyi társadalmi és emberkísérlet eredményeként ma a politikai térben, a nyilvánosságban a zsidókérdésnek nincsen helye, ha mégis, akkor egészen bizonyosan nem csurkai, 1945 előtti módon van jelentősége. Zsidó

kérdés – Könyves Kálmán szavaival szólva – márpedig nincsen!

De akkor mi van? Mi lehet a történelmi feladat?

Releváns kérdések egy korszakváltó bizonytalanságban

Csurka személye és gondolatvilága többnyire érdektelen a mai társadalom számára, az ifjabb generációk körében pedig ismeretlen. Az ő „néhány gondolata” jól mutatja, milyen mérhetetlenül változott meg 32 év alatt a politikai diskurzus, pedig mennyi a hasonlóság az akkori és a mai kor égető létkérdései között. Csurka dolgozata szinte soronként váltakozva vált ki az olvasóból undort és rácsodálkozást. Megvetést a kilencvenes években féltelmesnek, ma inkább szánalmasnak tűnő antiszemita kliséket olvasva, majd ámulatot, hogy még a hagymázás Csurka-gondolatok is milyen húsba vágóan fontos kérdéseket feszegettek ahhoz képest, ahol a mai közbeszéd tart.

Mit jelent egy nemzet szabadsága?

Lehet-e egy kis ország valóban nagyhatalmi érdekektől szabad és független?

Léteznek nagy eszmék, amelyek a huszadik század végén emberek tömegeit tudják megmozgatni, vagy a jólét íze mindenkit fásultságba taszít?

Mi lesz, ha a jólét a többség számára illúzióknak bizonyul? Olyan kérdések ezek, amelyeket most, a szemünk láttára átalakuló világrend évtizedében is fontosak.

Ma is fel kell tenni a létkérdéseket!

Ma egy olyan korban élünk, amelyben a legtöbb intézmény felmondta a szolgálatot, amelyben megmásíthatatlannak hitt emberi kondíciók kerülnek megkérdőjelezésre. Mit jelent a nemiség, amikor a szexualitás a legfontosabb identitáspillérnek mutatkozik? Mi az identitás, amikor az önazonosságnak minden eleme szabadon választottnak van hazudva? Mit jelent a teljesítmény, ha – az emberiség történetében először – egy robot az embernél nagyobb szellemi kapacitással bír? Mit jelent az érzelem, ha a gép megtévesztően hitelesen tud érzelmeket szimulálni? Mit jelent a szabadság, amikor a szabadság végtelen bizonytalanságérzettel jár együtt?

Olyan kérdések ezek, amelyekről többnyire hallgunk, feltehetően azért, mert hozzászoktunk, hogy az elmúlt 200/2000 évben kialakított intézményeink válaszolnak helyettünk.

Csak hogy ezek az intézmények a szemünk láttára hullanak darabjaikra.

A világmegváltó eszmék sorra kudarcosnak vagy hamisnak bizonyultak. A lojalitás intézményét erodálta az individualizmus szélsőséges istenítése. A család intézményét feltörte a szexuális szabadság forradalma. Az objektív igazság intézményét elkoptatta a korrumpált

nyilvánosság. A király tekintélyét elkoptatta a végtelen szabadságot és egyenlőséget ígérő demokrácia, a demokrácia intézményei pedig éppen most számolódnak fel hatalomért folytatott harc oltárán. A szólásszabadság pedig küszködik a közösségi médiában szabadon áradó gyűlölettel.

Minden szétesőben van, a mesterséges intelligencia beláthatatlan erejével felgyorsítva.

Ne azzal, amit rólunk mondanak, hanem amit mi magunk mondunk

Éppen ez az a pillanat, amikor a zsidóságnak mint eszmének – és nem mint az örök áldozatszimbólumnak – lehet releváns keresnivalója.

Egy új civilizáció hajnalán nekünk, a zsidóságnak kell legyen olyan mondanivalónk, amely mások gondolkodását is inspirálja, megtermékenyíti: „mert az a ti bölcsességeitek és értelmek a népek szemeiben”
(Biblia, 5Mózes 4:6).

A zsidóság különlegessége abban rejlik, hogy saját, sokat megélt és túlélte kultúránk, sok ezer éves civilizáciánk örök bölcsességforrásából merítve tud olyat mondani a világnak, amit mindenki hasznosíthat. Ez lehet az érdemi hozzájárulásunk mindannyiunk túléléséhez, és érdemalapja annak, hogy bár „ti vagytok a legkevesebben mind a népek között”, legyen létjogosultsága létezésünknek. A zsidóság örök képessége arra, hogy a világ új helyzeteihez alkalmazkodva hű maradjon konzervatív értékeihez, és így régi bölcsességekben találjon választ a legújabb kérdésekre, nos, ez olyan erény, amelyet érdemes lehet a széles nyilvánossággal is megismertetni.

A zsidóságnak van mondanivalója tekintélyről, identitásról, háborúról, erkölcsről, genderről, családról, életről, halálról, szabadságról, kollektíváról és individuumból, tehát az emberi kondíció alapkérdéseiről. Olyan teremtő gondolatok, amelyek képesek lehetnek hozzájárulni a romokon épülő új világ alapozásához.

Vége egy korszaknak, és egy új korszak küszöbén állunk. A történelem Istene kezünkbe adta a történelem formálásának felelősségét. Ha lusták vagy gyávák vagyunk, és nem élünk vele, passzív elszenvedői leszünk a következő korszaknak, pedig aktív alakítói is lehetünk. Ettől a felelőségtől mi, magyar zsidók sem fogunk elugrani.

Eredetileg megjelent az index.hu-n

Miért gyűjtanak plusz egy gyertyát az aleppói zsidók?

DÉNES ANNA írása

Hanuka ünnepevel kapcsolatban rengeteg hagyományt ismerünk. Az olajban sült finomságok, a trenderlizés, az ablakba kitett menórák senkinek nem ismeretlenek. Vannak azonban helyi szokások, amikről talán soha nem hallottunk. Ahogy lehet, magukról az aleppói zsidókról sem...

Számos aleppói zsidó család szokása, hogy hanuka napjain egy további gyertyát is meggyújtanak a szokásos gyertyák mellett. Vagyis az első napon három lángot lobbantanak fel (az ünnep első napjának gyertyája, a samesz, vagyis szolgagyertya és a szír közösségek gyertyája), a másodikon négyet és így tovább. Ez a hagyomány azon zsidó családok körében él, akiknek az őseit 1492-ben űzték el Spanyolországból, illetve 1497-ben Portugáliából. A kiűzetést követően a zsidók szerteszét szóródtak a világban: Olaszországtól Török- és Görögorszáig, Észak-Afrika országaitól (Marokkó, Algéria, Tunézia, Líbia, Egyiptom) egészen a Közel-Keletig (pl. Izrael és Szíria). Ezek a szfárádi, vagyis spanyolországi eredetű zsidók többnyire működő zsidó közösségekhez csatlakoztak, de megőrizték saját hagyományait és kultúrájukat, és sok helyen hamarosan dominánssá váltak, és az eredeti közösség átvette a szokásaikat.

A spanyolországi kiűzetést követő évtizedekben számos szfárádi család érkezett egyenesen, vagy itáliai, törökországi, egyiptomi vagy izraeli megállókat követően Szíriába. A neves spanyol utazó, Domingo de Toral kapitány (1598–1640) emlékirataiban szerepel, hogy amikor 1634-ben Szíriában járt, meglepődve tapasztalta, hogy több mint nyolcszáz, a kasztíliai nyelvjárást beszélő zsidó élt Aleppóban.

Az Aleppóig eljutott szfárádi zsidók biztonságos megérkezésüket egyenesen csodának tartották. A Spanyolországból és Portugáliából elmenekült mintegy 250 ezer zsidót számtalan veszély fenyegette menekülés közben, a szárazföldön is, de főleg a tengeren, ahol ki voltak szolgáltatva a pénzéhes kapitányok és kormányosok kényének-kedvének. Sokan a tengerbe veszttek vagy

zenek csodás megmenekülésükről. Ezt az emlékezést fejezi ki a különleges hanukai gyertya. Más magyarázatok szerint a menekülő zsidókat befogadó helyi közösség befogadó magatartása iránti hála és köszönet kifejezéséként terjedt el a szokás, hogy hanukakor minden nap eggyel több gyertyát gyújtanak meg.

A szokatlan tradícióval kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy a mi cvákhöz nem tehetünk semmit hozzá (pl. nem köthetünk négy helyett öt szemléldőrojtot egy ciceszre, arra gondolva, hogy így tökéletesebben tartjuk be a mi cvát). A hanuka ünnepen meggyújtott gyertyáknak azonban nincs maximális, csak minimális száma, vagyis nem számít hozzá-tételnek a szokásosnál nagyobb számú gyertya.

Hanuka az olajban sült ételek ünnepe. Mindannyian jól ismerjük a fánkot mint hanukai finomságot. Készülhet szalagosan, lekvárral töltve vagy csörögéfánk alakjában. Az olajban sült ételek köre azonban ennél jóval bővebb: hanukakor sok helyen leviva, más néven latkesz kerül az asztalra, de kínálhatunk lángost vagy falafelt is, melynek kis gombócait bőséges olajban sütjük ki. A szokások országról országra, közösségről közösségre változnak. Az alábbiakban, a fenti bevezetőhöz csatlakozva, két szíriai zsidó fogást mutatunk be, melyek közül mindkettő megállja a helyét a hanukai asztalon.

rabszolgának adták el őket, és még a jóindulatú kapitányok mellett is gyakran estek áldozatul kalózkodásainak, betegségeknek, éhezésnek vagy tengeri viharoknak. A különleges hanukai szokás alapján feltételezhető, hogy az első szfárádi zsidók hanuka környékén érkezhettek Aleppóba. Új otthonukban fontosnak tartották, hogy megemlékez-

ATAJEF – töltött szír palacsinta

tejes

Az olajban sült ételek mellett hanukakor szokás tejes étkeket is fogyasztani. Ezen étkezési hagyomány eredete szintén a görögök elleni harc idejére nyúlik vissza. A júdeai Betulia településen lakott Jehudit (Judít), egy fiatal és bátor zsidó asszony. A település mellett támadásra felsorakozott görög csapatok vezetője Holofernész volt. A rendkívül vonzó Jehudit sós sajtokkal etette a hadvezért, majd amikor ettől megszomjazott, erős bort hozott neki. A sok alkoholtól elálmosodott Holofernész gyanútlanul feküdt le sátrában aludni, az asszony pedig nem késlekedett, a hadvezér saját kardjával vágta le a görög fejét. Amikor a katonák megtalálták megölt vezérüket, lélekszakadva menekültek el. Jehudit tettének emlékére kerülnek tejes ételek az asztalra hanukakor.

Az atajef – akárcsak számos szír különlegesség – meglehetősen munkaigényes, ám az ínycsempész szerint az eredmény magáért beszél. A szíriai zsidó konyha a közel-keleti zsidó konyha gyöngyszeme. Az emberek sokáig nagycsaládokban éltek: az egymás mellett élő nemzedékek mindennapjai egy-egy udvar köré csoportosultak. A tehetősebbek ajtaja állandóan nyitva állt, szombaton és ünnepnapokon pedig reggeltől estig finomságokat szolgáltak fel. Így aztán nem csoda, hogy az alábbi, eredeti szíriai zsidó receptből 48 palacsintát készíthetünk.

Hozzávalók: A rózsavízből készült sziruphoz: $\frac{3}{4}$ pohár hideg víz; 2 pohár cukor; 1 evőkanál, plusz 2 teáskanál rózsavíz; 1 teáskanál friss citromlé; A töltelékhez: fél pohár hideg víz; fél pohár teljes tej; három púpozott evőkanál instant rizspehely; másfél evőkanál cukor; 1 teáskanál rózsavíz (elhagyható); 1 pohár, teljes tejből készült ricotta sajt; A palacsintához: 2 pohár fehérítetlen liszt; $\frac{1}{2}$ teáskanál szódabikarbóna; $\frac{1}{2}$ teáskanál sütőpor; 1 evőkanál cukor; 1 tojás, enyhén felverve; 2 pohár, plusz másfél evőkanál langyos víz; 2 pohár növényi olaj

Elkészítés: A szirup elkészítéséhez összeforraljuk a vizet a cukorral, majd kis lángon, időnként kevergetve, 12–15 perc alatt sűrűre főzzük. A tűzről levéve azonnal belekeverjük a rózsavízet és a citromlét, majd jól záródó dobozba tesszük és legalább öt-hat órán át, vagy akár egész éjszaka hűtjük. Hűtőben egy hónapig eláll. Ezt követően elkészítjük a tölteléket: a vizet és a tejet összeforraljuk, hozzáadjuk a rizspelyhet és egy fél percen át alacsony hőfokon főzzük. A tűzről levéve letakarjuk és három percig hagyjuk állni, amíg jól megduzzad, majd egy nagy tálba tesszük, és hozzáadjuk a cukrot, a rózsavízet és a ricottát is. Alaposan összekeverjük és félretesszük. Végül a palacsinta következik, ehhez a lisztet, a szódabikarbónát, a sütőport, a sót és a cukrot egy nagy tálban összekeverjük a tojással és a vízzel.

Egy nagy serpenyő alját kiolajozzuk, felhevítjük és másfél-két evőkanálnyi adagokban kisütjük a kis palacsintákat. Még melegen megtöltjük őket a sajtos töltelékkel, majd félbehajtván szorosan összezárjuk őket, hogy félköröket kapjunk. Egy pohár olajat felhevítünk és másfél-két perc alatt a töltött palacsinták mindkét oldalát ropogósra sütjük. Az elkészült palacsintákat még forrón beleforgatjuk a szirupba, majd egy percig hagyjuk benne állni, hogy alaposan magába szívják az édes és aromás szirupot. A felesleges szirupot egy szűrőn át lecsöpögtetve melegen vagy szobahőmérsékleten kínáljuk a palacsintákat.

(A recept eredete: a My Jewish Learning oldalon jelent meg, alapjául Jennifer Felicia Abadi: A Fistful of Lentils [Egy maréknyi lencse] című könyvének receptje szolgált.)

SZÍR HÚSOS-ZÖLDFŰSZERES LATKESZEK

húsos

Hozzávalók: 4 nagy tojás; 1 nagy fej hagyma; 2 evőkanál maceszliszt vagy zsemlemorzsa (elképzelt, hogy ennél többre lesz szükség); 1 csokor friss petrezselyem; 1 csokor friss koriander; fél csokor friss menta; 3–4 újhagyma (a fehér és a zöld része egyaránt); 300 gramm darált marha- vagy bányahús (vagy a kettő keveréke); só és frissen őrölt fekete bors, ízlés szerint; 2–3 evőkanál fenyőmag (opcionális); A sütéshez: növényi olaj; A tálaláshoz (néhány lehetőség): pita vagy zömlé, olívaolaj, felaprított zöldfűszerek, vékony vöröshagyma-szeletek, vékonyra szelt paradicsom, tchina (szezámmag-szós)

A tojásokat, a nagyobb darabokra vágott hagymát, a maceszlisztet (vagy zsemlemorzását) és a megmosott és átvizsgált zöldfűszereket, valamint az újhagymát mixerrel összedolgozzuk. Tálba tesszük. Hozzáadjuk a darált húst, a fűszereket és a fenyőmagot, majd alaposan összekeverjük. Serpenyőben egy kevés olajat hevítünk és nagy evőkanálnyi adagokban kisütjük a pogácsákat. Sütés után leitatjuk róluk a felesleges olajat.

Amennyiben pitát vagy zömlét is szeretnénk kínálni hozzá, a kenyérfélét megkenjük olívaolajjal és kissé átmelegítjük a sütőben. A húsogácsákat a kenyérre tesszük, megpakoljuk a hagymával és a paradicsommal, végül meglocsoljuk a tchinával. Amennyiben nem azonnal tálaljuk a húsogácsákat, úgy érdemes azokat hűtőben tárolni, szobahőmérsékleten és hidegen egyaránt fogyaszthatók.

(A thekitchen oldal receptje alapján)

Hanuka Szibériában

DÉNES ANNA *meséje*

Történetünk abban az időben játszódik, amikor a Szovjetunióban a zsidóknak tilos volt szombatot tartaniuk vagy Tórát tanulniuk. Akkoriban sok bátor zsidót zártak börtönbe, mert Tórát tanítottak zsidó testvéreiknek. Ez történt Aser Szaszonkin rabbiával is, akinek szívében a zsidóság lángja lobogott és akit nem egyszer tartóztattak le azért, mert Tórát tanított zsidó kisgyerekeknek és felnőtteknek. Szaszonkin rabbi a fagyos Szibériába küldték, ám őt a legkeményebb tél sem törhette meg. Teljes szívéből szerette az Örökkévalót és az Ő Tóráját.

Szibériában ismerkedett meg egy emberrel, akit Náchmán Rozmannak hívtak. Rozman zsidó volt, ám egyáltalán nem követte a hagyományokat, esze ágában sem volt szombatot tartani vagy Tórát tanulni. A nehéz körülmények között mégis szívesen töltötte idejét a rabbi társágában, amikor a szigorú tábori körülmények ezt lehetővé tették, mert Szaszonkin rabbi nemcsak nagy tudású tanító volt, de meleg és nyíltszívű ember is, akihez a többiek szívesen fordultak tanácsért.

Addig-addig beszélgettek, míg végül Rozmanban felébredtek gyerekkora letűnt képei és a zsidó otthon melegének emléke. Aser rabbi segítségével végül a nehéz körülmények közepette visszatért ősei hitéhez, amennyire csak lehetett, betartotta a kóserság szabályait, kerülte a szombati munkát és egy-egy percet az imádkozásra is áldozott, kockáztatva ezzel saját testi épségét, sőt még az életét is.

Teltek a hetek. Eljött a tél és közeledett hanuka ünnepe. A rabbi eldöntötte: megpróbál egy egészen kicsi, kiürült alumíniumdobozt szerezni és a tilalom ellenére hanukai gyertyát gyújtani. A bezárt rabok nem sok en-

nivalót kaptak. Volt, hogy csak egy száraz szelet kenyeret és egy késhegynyi margarint. A rabbi és új barátja, Náchmán elhatározta: két héten át minden nap megőrzik margarinadagjuk felét, így elegendő éghető anyaguk lesz a mécseshez, és a kabátjuk foszladozó aljából néhány szálát kihúzva éppen megfelelő kanócokat tudnak készíteni. Ha pedig mindenki elaludt, a rabbi ágya alatt, titokban meggyújtják a mécseset.

Náchmánban azonban már nemcsak pislákol, hanem immár teljes tüzzel lobogott a zsidó szikra, és így szólt: „Reb Áser, hanuka van, a csodák ünnepe. A mi cvát úgy fogjuk teljesíteni, ahogyan azt kell, rendes hanukijában gyújtjuk meg az olajmécseseket, a megfelelő időben. Van néhány rubelem, le tudom fizetni Igort a fémüzemben, és a konyhán is vannak még, akik tartoznak nekem, itt az idő, hogy behajtsam a kintlevőségeimet...” Néhány nappal hanuka beköszöntöte előtt reb Áser legnagyobb megrökönyödésére Náchmán Rozman bemutatta a hanukijáját a rabbinak. Határozottan valódi volt, nyolc kis tartó egy sorban a nyolc lángnak, a kilencedik pedig külön, a sámasznak, a szolgálgyertyának. Az ünnep első estéjén a barakkjuk hátsó bejáratánál egy alacsony sámlira állították a menórát, és közösen mondták el a fény és a csodák ünnepeének első áldásait...

Az első este zavartalanul telt el, ahogyan a második és a harmadik, sőt, a negyedik is. A munkatáborba zárt rabok nem jelentették egymás viselt dolgait, így társaik miatt nem kellett aggódniuk, hogy elárulják őket. Kérdésekkel sem zaklatták a két zsidót, hozzászórtak már ahhoz, hogy időnként szokatlan dolgokat művelnek.

Az ötödik estén azonban váratlan dolog történt: a barakkban pihenő rabok felszisszentek, amikor minden előzetes figyelmeztetés nélkül egy felügyelő lépett be. Reb Áser és Náchmán nem tehetett semmit, rajtakapták őket. Mindenki néma csendben, halálra váltan állt és várakozott a priccse mellett. A felügyelő lassan haladt végig a barakkon, jobbra-balra nézve, és szigorú büntetéseket osztott ki azoknak, akik cigarettát rejtegettek, vagy néhány kenyérmorzsát tettek el másnapra szűkös kenyéradagjukból. A hátsó kijáratához közelebb állók alig hallható suttogással siettették a két ünneplőt, hogy dobják ki a „bűnjelet” a hóba, ám mielőtt bármelyikük is mozdulhatott volna, a tiszt már előttük is állt, és végigmérte mindkettőjüket tetőtől talpig. A mécsesek lángja még pislákolta a kis menórában, a tiszt pedig csak nézte a táncoló lángokat, végül a rabbihoz fordult és csendesesen csak ennyit kérdezett oroszul: „Pjáty?” (Öt?) – „Öt” – felelte Aser rabbi. A szovjet tiszt egy hang nélkül lépett ki a barakk hátsó ajtaján.

OLAJÁG
OTTHONOK

IDŐSOTTHON

másként!

Utazunk és
élményeket
szerzünk

Önnek mit jelent a tartalmas időskor?

- Élethosszig tartó tanulást?
- Színes programlehetőségeket?
- Egészségmegőrzést?
- Új kapcsolatokat?

Várjuk az
Olajág Otthonokban!

06 1 510 00 18
olajagotthonok.hu

 @olajag-otthonok
 olajagotthonok

ZSIDOPROGRAMOK.HU

HAVERKÁRTYA

A Haverkártya éves,
de a barátság örökre szól!

Vedd meg Haverkártyád,
gyere el kedvezményes áron
programjainkra, és vásárolj
olcsóbban éttermeinkben
és boltjainkban.

